№ 12 ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 1

1894

ՔՍԱՆԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 1 № 12

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1894 ԹՒԱԿԱՆԻՆ

„ՄՇԱԿ"

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է։

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը՝ 10 ր., տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն և ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ ամսվանը՝ 7 ր., վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր., ամսական 1 րուբլի։

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ։

Օտարաքաղաքացիք պէտք է դիմեն հետևեալ հասցէով՝ Тифлисъ. Редакція «Мшакъ», իսկ արտասահմանից՝ Tiflis. Rédaction «MSCHAK»։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գիւղական հողային համայնքը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արդարադատութեան մինիստրի ճառի առիթով. Ինչ անուն տանք. Քաղաքագլխի ընտրութիւնը. Կոյրերի դպրոցը. Բագուի Մարդասիրական ընկերութիւնը. Փողոցի աղտեղութիւնը բարոյականութեան վրա. Նամակ Դղլարից. Նամակ խմբագրութեան. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Լիբերալ նախարարի ճառը. Տեղեկութիւններ Թիւրքաց Հայաստանից. Փախստական ինտելիգենտ Թիւրքեր. Նամակ Գերմանիայից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌԻՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՈՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Ռուսաստանի կեանքից.

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՀՈՂԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Մեզ՝ կովկասցիներիս համար շատ հետաքրքրական են այն վիճաբանութիւններըը, որ ներկայումս տեղի ունեն Պետերբուրգում գիւղական համայնքի վերաբերութեամբ։ Կովկասի շատ նահանգներում տարածված է համայնական հողաբաժանութեան ձևը, ուստի կարևոր է, որ մենք գիտենանք թէ ինչ վճիռներ են կայանում Պետերբուրգի բանիմաց, ձեռնհաս շրջաններում, որովհետև նրանք կարող են ապագայում օրէնսդրական նիւթ դառնալ և ազդել մեր երկրի հողային կարգերի վրա։

Համայնական հողատիրութեան էութիւնը կայանում է նրանում, որ գիւղական հողը համարվում է սեփականութիւն ոչ թէ առանձին-առանձին գիւղացիների, այլ ամբողջ գիւղի, ամբողջ գիւղական համայնքի, ժամանակաւոր կերպով միայն բաժանված առանձին հողաբաժինների։

Բաժանելու ձևը զանազան է զանազան տեղերում. մի տեղ ընդունված է բաժանելու միջոցին աչքի առաջ ունենալ բանուոր տղամարդկանց թիւը, միւս տեղ բոլոր բնակիչների, մեծ թէ փոքր շնչերի թիւը, երրորդ տեղ ծուխերի թիւը, չորրորդ տեղ գիւղի տանտէրերի կարողութեան աստիճանը և այլն։

Մի յայտնի ժամանակ անցնելուց յետոյ գիւղի հանգամանքները փոխվում են, առանձին տների կամ ծուխերի անդամների թիւը աւելանում է կամ պակասում, նիւթական կարողութիւնը և հարկատուութեան ընդունակութեան աստիճանը գիւղի բնակիչների մէջ ենթարկվում է փոփոխութիւնների, մի խօսքով, պէտք է զգացվում գիւղական հողը բաժանել փոփոխված հանգամանքների համեմատ, և այդպէս էլ լինում է։

Հողի բաժանելը ունի այն առաւելութիւնը, որ հողը չէ դառնում մենաւաճառութեան առարկայ, չէ կենտրոնանում առանձին ընտանիքների ձեռքին, զրկելով այն մարդկանց, որոնց հայրերը իրանց ժամանակ պէտք չեն զգացել և չեն կարողացել շատ հող գցել իրանց ձեռքը, այլ բաժանվում է համապատասխան նոր կարիքների և փոխված հանգամանքների։

Հողի պարբերաբար բաժանումը ունի սակայն իր այն խոշոր պակասութիւնը, որ առանձին հողաբաժնի տէրը, աչքի առաջ ունենալով այն հանգամանքը, որ ներկայ հողաբաժինը մի քանի տարուց յետոյ պէտք է անցնի ուրիշ մարդու ձեռքը, անհոգ է վերաբերվում է դէպի այդ հողաբաժնի վիճակը, նրան չէ լաւացնում, պարարտացնում հիմնովին, այլ աշխատում է կարճ միջոցում, որչափ կարելի է, հարստահարել նրան կատարելապէս, դուրս քաշելով նրանից բոլոր այն օգուտը, որ նա կարող է տալ, թէկուզ նա կորցնի իր ապագայ պտղաբերական ոյժը։

Այս վերջին հանգամանքը մեծ զէնք է դարձել համայնքի հակառակորդների ձեռքին, որոնք վճռական հարցադրումն են արել թէ՝ արդե՞օք համայնքը պահելով չէ՞ վնասվում երկրի ընդհանուր արդիւնաբերութիւնը, չէ՞ աղքատանում կամաց-կամաց գիւղական ազգաբնակութիւնը, ուրեմն և ամբողջ պետութիւնը։

Եօթանասնական թւերի երկրորդ և ութսունական թւերի առաջին կէսում այդ խնդիրը մանրամասն, գործնական քննութեան և հետազօտութեան առարկայ դարձաւ Ռուսաստանում։ Բազմաթիւ գիտնականներ, վիճակագրողներ՝ ձեռնարկեցին ժողովելու Ռուսաստանի կեանքից և մասամբ ուրիշ ազգերի կուլտուրական կեանքի փորձերից նիւթեր և եկան այն եզրակացութեան, որ համայնքը ինքն ըստ ինքեան, ունենալով շատ համակրելի կողմեր, իբրև ժողովրդական մեծամասնութեան ապահովութեան մի գրաւական, մի և նոյն ժամանակ կարող է ամենևին խոչնդոտ չը հանդիսանալ երկրի արդիւնաբերութեան աճման և ընդհանուր տնտեսական զարգացման, իսկ եթէ նա ներկայի պայմաններում ունի աննպաստ կողմեր, պէտք է նա բարւոքվի այնպէս, որ պահպանելով իր հիմնական էութիւնը, ազատ լինի վերագրած պակասութիւններից։

Այդ գրութեան մէջ խնդիրը քնեց մինչև անցեալ տարի, երբ համաճարակ սովը նորից հարց զցեց ռուս հասարակութեան առաջ երկրի արդիւնաբերութեան պակասելու պատճառով,—թէ արդեօք մեղաւոր չէ՞ այդտեղ և համայնական հողատիրութեան, կամ հողից օգտվելու ձևը։

Կառավարչական շրջանները ուշի ուշով և հետաքրքրութեամբ հետևում են, թէ ինչ եզրակացութիւնների կը բերեն գիտնական հետազօտութիւնները և ընդհանուր մամուլի քննադատութիւնը։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԻՆԻՍՏՐԻ ՃԱՌԻ ԱՌԻԹՈՎ

Ներկայ 1894 թւի սկզբում կայսերական յատուկ հրովարտակով արդարադատութեան մինիստր նշանակվեց պետական խորհրդական Ն. Մուրավեօվ։ Նորընտիր մինիստրը՝ ընդունելով մինիստրութեան պաշտօնեաներին, դիմեց նրանց մի համառօտ ճառով, որի մէջ ընդհանուր գծերով արծարծեց իր ապագայ գործունէութեան ծրագիրը և մանաւորապէս իր հայեացքները ստանձ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

Ժողովրդական գրատուն-ընթերցարանները.—Ժողովրդական դասախօսութիւնները.—Առատ նուիրաբերութիւններ.—Իրաւունք ունի գիւղացին վիրաւորվելու ազնուականի ծեծից.—Ժողովրդական գործիչները.—Մի անբարեմիտ ազնուական.—Խաւարամիտ մամուլը.—Արտօնաւոր մամուլի գաղափարը։

Մենք երբեմն երբեմն կը ծանօթացնենք «Մշակի» ընթերցողներին Ռուսաստանի հասարակական և գրականական կեանքի նշանաւոր երևոյթների և խնդիրների հետ, արձանագրելով թէ տխուր և թէ ուրախալի երևոյթները, անաչառ կերպով հետևելով ռուս ժուռնալիստիկային։

Սկսենք գրատուն ընթերցարաններից և ժողովրդական դասախօսութիւններից։ Այդ օգտակար հաստատութիւնների իրագործողները զեմստվոներ են։ Ներկայումս ժողովրդական դասախօսութիւնների գործը շատ հաստատ կերպով դրված է Խարկօվ, Աստրախան, Օրեօլ, Նիկոլաէվ, Սամարա և Օդէսա քաղաքներում։ Ժողովրդական դասախօսութիւնների կազմակերպութիւնը համարվում է իբրև ժողովրդական—քաղաքակրթիչ հաստատութեան ամենացանկալի տիպը։

Խարկօվում 1892 թ. հոկտեմբեր ամսից մինչև ապրիլ 76 դասախօսութիւններ են կարդացվել, որոնց ներկայ են եղել 8000 ունկնդիրներ, բոլորն էլ ամբոխից։ Այդ տարվայ սկզբում Խարկօվում բացվեց և ժողովրդական ընթերցարան, որ ունեցաւ տարվայ ընթացքում 28,830 այցելու, որոնց տրվեց 30 հազար գիրք, 11 հազար պատկերազարդ հանդէսներ և 7 հազար լրագիր կարդալու։ Աստրախանում անցեալ 1893 թ. երեք տեղ ժողովրդական դասախօսութիւններ էին լինում։ Տեղի են ունեցել 66 դասախօսութիւններ, որոնց ներկայ են եղել 16,266 հոգի։ Օդեսա քաղաքը դեռ անցեալ տարի հոկտեմբեր ամսում հանդիսաւոր կերպով տօնեց նորակառոյց ժողովրդական լսարանի բացումը։ 1882 թւից կազմակերպելով ժողովրդական լսարաններ, որտեղ այդ ժամանակամիջոցում կարդացվել են 479 դասախօսութիւններ, և ունկնդիրներ եղել են մօտ 200 հազար հոգի, Օդէսան յատուկ շինութիւն կառուցեց այդ դասախօսութիւնների համար։ Բացման ժամանակ քաղաքագլուխը խօսելով մի ճառ, ի միջի այլոց ասեց. «Ներկայ հաստատութիւնը, ժողովրդական լսարանը, կոչված է աւելի և աւելի լոյս, հաւատի, բարոյ և գիտութեան լոյսը սփռել Օդէսայի հասարակ դասակարգի մէջ»։ Ժողովրդական լսարանը և երգեցիկ խումբ ունի, որին մասնակցում են և համալսարանի ուսանողները։ Այդ լսարանի մէջ տեղի են ունենում ոչ միայն դասախօսութիւններ, այլ և գրականական երաժշտական երեկոյթներ, և թատրօնական ներկայացումներ։ Ամբոխը մեծ հաճոյութեամբ յաճախում է լսարանը։

Բայց զեմստվոները մանաւանդ աշխատում են գիւղերում հաստատել ժողովրդական գրատուններ։ Գիւղական ժողովրդական գրատուններից հաստատութեան նախաձեռնութիւնը պատկանում է Օրլովի զեմստվոյին։ 1887 թ. նա այդ նպատակին յատկացրեց 300 ր.։ Այդ չնչին գումարը պատճառ եղաւ, որ մի քանի տարում բազմաթիւ գիւղերում տարածվեց գիւղական գրադարանների մի ամբողջ ցանց։ Օրլովի օրինակին հետևեց Վեատկայի զեմստվոն։

Այդ ժողովրդական-գիւղական գրատուն-ընթերցարանները և ժողովրդական դասախօսութիւնները՝ ձեռք ձեռքի տուած ժողովրդական դպրոցի հետ՝ առաջ են վարում ժողովրդի, ամբոխի լուսաւորութեան գործը։ Հասարակութիւնը ևս, մանաւանդ ինտելիգենտ հասարակութիւնը, չէ խնայում իր նիւթական և բարոյական աջակցութիւնը։ Օբեր կամէրգեր Նարիշկինը նուիրել է 200 հազար րուբլի Տամբովի նահանգում ժողովրդական դասախօսութիւնների կազմակերպութեան համար։ Մի ուրիշ ռուս մարդ, Կուրսկ քաղաքի ուսուցչական դպրոցի հոգաբարձու Ժդանովը թողել է կտակով զեմստվոյին 100 հազար րուբլի՝ ժողովրդական կրթութեան համար։ Ոմն Ֆրէբէլիուս կտակել է 60,000 ր. ժողովրդական դըպրոցներ հիմնելու համար։

Դեռ նորերումս, ինչպէս հաղորդեցին լրագիրները, Պետերբուրգի գրագիտութեան մասնաժողովը որոշել է բանալ 100 ձրի գիւղական ժողովրդական ընթերցարաններ, 25,000 րուբլի յատկացնելով այդ նպատակին։

Ռուս հասարակական կեանքի ֆօնի վրա երևում են և շատ մութ կէտեր։ Իրանց այդպիսի քաղաքակրթական գործունէութեամբ համակրելի զեմստվոները, ընկերութիւնները, որոնք ձգտում են բարձրացնել ժողովրդի, ամբոխի մէջ մարդկային արժանապատւութեան զգացումը, փուչ են համարվում խաւարամիտ մամուլի աչքում։ Այդ մամուլի արժանաւոր ներկայացուցիչների աչքում զեմստվօ և առհասարակ Ալէքսանդր Բ. կայսրի բոլոր ռեֆօրմները վերին աստիճանի վնասակար հաստատութիւններ են համարվում։ Վերադառնալ ռօղգային, ճորտութեան, ահա այդ օրգանների իդէալը։ Ռուս ժողովուրդը երջանիկ կարող է լինել միայն ճորտութեան ժամանակ տիրող կարգերի վերականգնմամբ։ Մի դէպք պարզ ցոյց է տալիս թէ ռուս յետադէմ մամուլի ներկայացուցիչները մինչև ո՛ր աստիճան ցինիզմով քարոզում են իրանց գաղափարները։ Օդէսայում, մի քանի երկաթուղիների գծի վրա բանող մշակներ, փորում են ազնուականների պարագլուխ պ. Գիժիցկուն պատկանեալ գետնի մի կտորը։ Գալիս է Գիժիցկին և բարկանալով ծեծում է մշակներից մինին։ Գործը լինում է դատարան, որը չորս օրվայ բանտարկութեան է դատապարտում Գիժիցկուն՝ մշակին «գործքով վիրաւորած» լինելու համար։ Եւ ահա Օդէսայի «Новор. Телегр.» լրագիրը, վրդովված այդ վճռից, բացականչում է. «վիրաւորանք կարող են հասցնել միմեանց հաւասար մարդիկ»։ Նա կարծում է, որ երբ ազնուականը խփում է գիւղացուն, մշակին, այդտեղ ոչ մի վիրաւորանք չը կայ, որովհետև մշակը ազնուականին հաւասար մարդ չէ. մշակը իրաւունք չունի վիրաւորվելու, քանի որ նրան խփողը մշակ չէ, այլ ազնուական... «Ժամանակ է թողնել այդ տեսակ ազատամիտ մտքերի քարոզութիւնը», աւելացնում է լրագիրը, «դատարանը պարտաւոր էր արդարացնել Գիժիցկուն»։

«Անտանելի ծանր կը լինէր մեր հասարակական մթնոլորտը», ասում է մի ռուս լրագիր, եթէ մեր յետադէմ մամուլի մարդատեաց և անդրշիրիմեան զգացմունքները տիրապետող նշանակութիւն ունենային։ Բարեբախտաբար, քիչ չէ այն անձնուրաց և համեստ գործիչների թիւը, որոնք ժողովրդի վրա չեն նայում այդ աչքով և աշխատում են յօգուտ ժողովրդի լուսաւորութեան»։

Մի այլ լրագիր նկարագրում է այդ ժողովրդական մշակների կեանքը և համեստ գործունէութիւնը։ Այդ ժողովրդական գործիչները ապրում են գիւղերում։ Նրանք մուժիկի հետ ուտում են նրա՝ տարականներով լի ապուրը, նրանց հագուստի արժանիքը մաշված է, բայց այդ բոլոր զրկանքները քաշում են՝ վարձատրվելով ժողովրդի անկեղծ սիրով։ Եւ ճշմարիտ, զարմանալի է գաւառական այդ անխոնջ ինտելիգենցիայի եռանդը։ «Անցկացրէք մի ժամ», ասում է մի թղթակից, «այդ ինտելիգենտ գործչի մօտ և դուք կը տեսնէք, թէ որպիսի աննկուն եռանդով նա աշխատում է խոտ խրճիթի մէջ, որ մինչև անգամ տախտակէ յատակ չունի։ Առաւօտեան ժամը 8-ից մինչև 2-ը երեխաների հետ է պարապում. կէս

նած գործի նշանակութեան մասին՝ պետութեան և ժողովրդի շահերի տեսակէտից:

Ցայտնելով այն միտքը, որ կառավարութեան դատարանական մասը, իբրև մի կենդանի փորձ, տակաւին իր ներկայ դրութեան մէջ ցանկալի զարգացման չէ հասել, և կարօտ է մի շարք բարենորոգումների, մինիստրը, գծագրած նպատակին հասնելու համար, առաջարկում է՝ նախ՝ ուսումնասիրել դատարանական գործի պահանջները և լուսաբանելով պետական շահերի համաձայն կեանքի երևոյթները, կառավարութեան հետ համերաշխաբար գործել. «ոչ անջատումը իշխանութեան, ասում է մինիստրը, այլ բանիբուն համերաշխութիւնը, իւրաքանչիւր վարչական մարմնի անկախութեան հետ, կարող է լինել գրաւական քաղաքացիական կարգի բարերար ամրութեան...»:

Այնուհետև մանաւորելով խօսքը ձևամոլութեան, անտարբերութեան և այլ բացասական երևոյթների մասին, պ. մինիստրը ազդու ոճով շեշտում է այն փաստը, որ դատարանը հասարակութեան և մասնաւոր մարդկանց կարևորագոյն շահերի հետ գործ ունենալով, պէտք է նպատակակէտ դնէ ամենայն կերպ նպաստել արդարութեան կենդանի ձգտումների իրագործման, թողնել ձևականութիւնը, դատարան դիմողների թոյլ ձայնը լսել, նրանց ծանր վիճակի մէջ մտնել և որքան կարելի է այդ դրութիւնը թեթևացնել, ամրացնելով իւրաքանչիւրի մէջ այն գիտակցութիւնը, որ այստեղ միայն արդարացի պահանջը և օրինաւոր խնդիրը կարող են ուշադրութեան արժանանալ, խուսափել կողմնապահութիւնից, ամեն պարագաներում անաչառութեան հետևել, որ արդարութեան հիմնաքարն է:

Այդ ճառի ընդհանուր կէտերը տակաւին տեղեկ չեն տալիս որոշ գաղափար կազմել ծրագրած ռէֆօրմների ուղղութեան մասին, քանի որ նրանց մէջ չէ յիշված, թէ ինչպէս պէտք է վերաբերվի մինիստրութիւնը Ալէքսանդր II կայսրի դատաստանական օրէնսդրութեան նկատմամբ:

Եթէ նկատի առնենք մինիստրական ճառի միայն երկրորդ մասը, որը վերակենդանացնում է մեր մտքում անցեալ ռէֆօրմների գրաւիչ փայլը, ներկայ մինիստրը պէտք է հաւատարիմ մնայ այդ նշանաւոր օրէնսդրութեան ընդգծած իդէալներին և բարեփոխումներ մտցնելով, պէտք է միայն աբաղընթաց կեանքի նորանոր պահանջներին բաւականութիւն տայ՝ անվթար պահպանելով այդ մեծ յիշատակարանի ոգին, ճշմարտութեան այդ անսպառ աղբիւրը:

Վերջին ժամանակ, որոշ ուղղութեան մամուլի ազդեցութեան տակ սկսեցին թիւր մեկնութիւն տալ 1864 թւի դատարանական կանոնների հիմքը կազմող սկզբունքների մասին. յարձակումները մի ժամանակ այն աստիճան սուր կերպարանք էին ստացել, որ երդուեալների գոյութեան՝ դատավարութեան մէջ՝ մօտալուտ վտանգ էր սպառնում: Թէպէտ այնուհետև մասնաւոր փոփոխութիւններ տեղի ունեցան, բայց և այնպէս հասարակական խիղճը ներկայացնող հաստատութիւնը դատարանական մասում մնաց անխախտ, եթէ հաշւի չառնենք նրա իրաւասութեան մի քանի կրճատումները:

Կայսերական հաւատարմութեան արժանացած ներկայ մինիստրը պատկանում է դատաստանական գործիչների այն կարգին, որը գիտութեան հետ միացնում է իր մէջ երկարամեայ պաշտօնավարութեան գործնական փորձ. հեղինակ մի քանի պետական նշանակութիւն ունեցող գրուածքների՝ Ն. Մուրավեօվ, ինչպէս և իր ճառում շեշտում է, իր գործի աջողութիւնը կապում է կեանքի իրական պահանջների բարեխիղճ ուսումնասիրութեան հետ. «խելացի ուսումնասիրութիւնը այն պահանջների, որոնք կեանքից են բղխում, և նրանց լուսաբանութիւնը գիտութեան և փորձի լոյսով, կարող է մեր գործը կենդանացնել և արդիւնաւէտ դարձնել», ասում է մինիստրը իր ճառում: Այդ նշանաւոր խօսքերի իմաստը աչքի առաջ ունենալով դժուար է ենթադրել անգամ, որ դատաստանական անկախ և ինքնուրոյն գործի մէջ վարչական տարրը կարող է որ և է տեղ գրաւել, որովհետև թէ գիտութիւնը և թէ տարիների փորձը ցոյց են տուել, որ ըստ էութեան տարբեր ֆունկցիաների միաւորումը մի և նոյն անձնաւորութեան մէջ միայն չփոթութիւն է առաջ բերել. նոյն ճշմարտութիւնը հաստատում են և նորագոյն կեանքի փաստերը, որոնց յիշելը այստեղ առ այժմ աւելորդ ենք համարում:

Բաթումի գաւառի հողային հարցը, որի առիթով «Новое Время» լրագիրը վերջին համարներից մէկում այնչափ անհիմն և կանխակալ կարծիքներ յայտնեց, իր ներկայ խճճված դրութեամբ պարտական է վարչութեան միջամտութեան, որով շատ անգամ տեղացիների մէջ ծագած հողային վէճերը իր իրաւասութեամբ էր վճռում, մինչև որ տեղիս դատաստանական բարձր իշխանութիւնը չորոշեց այդ միջամտութեան սահմանները:

Կան Ռուսաստանում տեղեր, որտեղ տակաւին չէ թափանցել դատաստանական ռէֆօրմների լոյսը, թէպէտ այդ մեծ գործի 25-ամեայ յոբելեանը արդէն վաղուց տօնվել է. նոր մինիստրութիւնը բարեյիշատակ կայսրի բաշխած շնորհը հաւասարապէս կը տարածէ լայնածաւալ պետութեան բոլոր հպատակների վրա, որի փորձը մի քանի նահանգների վերաբերութեամբ արդէն նկատում ենք:

Ց. Ս.

ԻՆՉ ԱՆՈՒՆ ՏԱՆՔ

Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութիւնը շարունակում է իր քաջագործութիւնները:

Սրանից մի քանի ժամանակ առաջ, մի քանի հոգաբարձուներ վճռում են դպրոցի նոր շինութեան հիմքը դնել: Մտածում են և ձեռնարկում: Հոգաբարձուների մեծամասնութիւնը, ի նկատի ունենալով, որ այդ կարևոր գործին պէտք է ձեռնարկել լուրջ կերպով, վճռում է յետաձգել շինութեան գործը, մինչև որ էջմիածնի բարձր իշխանութիւնը իր հաւանութիւնը կը տայ: Այդպէս է լինում հոգաբարձութեան ժողովի պաշտօնական որոշումը:

Բայց բանից դուրս է գալիս, որ այդ վճռից անկախ, մի երկու հոգաբարձու արդէն քանդել են տուել մի քանի խանութ, որտեղ պէտք է կառուցվի շինութիւնը...

Եւ յանկարծ մի գեղեցիկ օր, խանութ վարձողները գալիս գանգատվում են, որ իրանց վարձած խանութները քանդում են, և հոգաբարձութիւնը այդ ժամանակ է միայն իմանում, որ հակառակ պաշտօնական վճռի, խանութները արդէն քանդել են տալիս...

Սկսվում է խլրտում, իրարանցում:

Եւ ահա հոգաբարձական նիստին՝ շինութեան ձեռնարկելու կողմնակից մի-երկու հոգաբարձու թուղթ են ներկայացնում, որի մէջ գանգատվում են, թէ ա ն յ ա յ տ մ ա ր դ ի կ քանդել են տուել խանութները...

Ի՞նչպէս թէ ա ն յ ա յ տ մ ա ր դ ի կ: Տեսնված բան է աշխարհում, որ ա ն յ ա յ տ, կ ո ղ մ ն ա կ ի մարդիկ գան, փող ծախսեն, մշակներ վարձեն և ուրիշի շինութիւնը քանդեն...

Կոմեդիայի գաղտնիքը բացվում է... Հոգաբարձուներից մի քանիսը խորհուրդ են տալիս, որ ա մ օ թ է այդ տեսակ թ ու ղ թ պահել գործերի մէջ, և պէտք է յետ վերցնել: Թուղթ ներկայացնողները գլխի են ընկնում, որ իրանց ձեռքով իրանց համար ո ր ո գ ա յ թ են լարել, և իսկոյն թուղթը յետ են վերցնում...

Ճշմարիտ է, թուղթը յետ են վերցնում, բայց փաստը մնում է փաստ,—խանութները, հակառակ հոգաբարձութեան վճռի, քանդվել են, և դպրոցը այդ պատճառով զրկվել է տարեկան 800 րուբլի արդիւնքից...

Հարցնում ենք. ինչ անուն տանք այս արտասովոր անկարգութեան:

*

ՔԱՂԱՔԱԳԼԽԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Ցունվարի 25-ին Բագուի քաղաքային Դուման քաղաքագլուխ ընտրեց պ. Իրեցկուն:

Այդ ընտրութիւնը մի լաւ դաս, մի գեղեցիկ խրատ է հիւանդոտ երևակայութեան տէր այն մարդկանց համար, որոնք Անտօնեանի ընտրութեան և դումայի մէջ պատահած յայտնի ի ն ց ի դ ե ն տ ի մէջ՝ տեսնում էին ազգայնութեան հարց, նախապատրաստված մի ամբողջ դաւադրութիւն և այլն և այլն...

Ցունվարի 25-ին, քաղաքագլխի ընտրութեան մասնակցում էին 56 ձայնաւորներ, որոնցից 31 հայեր էին: Եւ եթէ հայ-ձայնաւորները մի վայրկեան, մի րոպէ ցանկանային ընտրութեանը ա ղ գ ա յ ի ն բնաւորութիւն տալ և ազգայնական սկզբունքով ղեկավարվել, փառաւորապէս կը սեւացնէին ռուս Իրեցկուն և կընտրէին մի որ և է հայ քաղաքագլուխ, որովհետև մեծամասնութիւն էին կազմում:

Բայց այդպիսի բան չեղաւ, և նոյն իսկ այն նիստում, որտեղ հայերը մեծամասնութիւն էին կազմում, Իրեցկին քաղաքագլուխ ընտրվեց:

Գոնէ այդ պերճախօս փաստը մի խրատ լինէր զանազան Ռոմանօվների և նրանց նմանների համար, որոնց հիւանդոտ երևակայութիւնը ի զուր տեղը մտքեր է պղտորում և անտեղի ազմուկների առիթ տալիս:

Մենք յոյս ունենք, որ այդ փաստը ազդու տպաւորութիւն կը թողնի նոյն իսկ նորընտիր քաղաքագլուխ պ. Իրեցկու վրա, և նա կաչ-

---

ժամ հանգստանալով, դարձեալ սկսում է մինչև 6-ը, իսկ 6-ից մինչև 10—12 ժամը չափահաս գիւղացիների համար գրքեր է կարդում, բացատրում է: Համարեա միշտ լի է լինում խրճիթը գիւղացիներով: Նա ապրում է աղքատ, մինչև անգամ թէյ միշտ չէ ունենում, հագած շորերը ոչնչով չեն զանազանվում գիւղացու շորից և իր վարձատրութեան համար շատ քիչ բան է ստանում. բայց նա այնու ամենայնիւ ուրախ է, գոհ և երջանիկ»:

Եւ այդպիսի գործիչների թիւը այժմ հարիւրներով են հաշւում:

—

Ժողովրդի հետ այս տեսակ մարդասիրական վարմունք ունենալը դուր չէ գալիս խաւարամիտ և մտավախ մամուլին: Նա դրանից մեծ վտանգ է սպասում հայրենիքին, ուստի նրա իդէալը, ամեն չարիքի դէմ նրա յանձնարարած փրկութեան վահանը՝—անդր-ռէֆօրմական ժամանակներին վերադառնալն է: Մուժիկին ոչ թէ պէտք է լուսաւորել, կրթել, այլ նրան երկիւղի տակ պէտք է պահել. նա պէտք է միշտ զգայ իր և ավնւականի մէջ եղած տարբերութիւնը: Հայրենիքի փրկութիւնը միայն ավնւականների մէջ է, ուստի և գլխաւոր հայրենասիրութիւնը այդ դասակարգի զօրեղացնելն է: Եւ մինչդեռ հայրենասէր մամուլը սպասում է երախտագիտական անհուն զգացմունք ավնւականութեան կողմից, ահա յանկարծ դուրս է գալիս մի ավնւական, որ մերժում է այդ բարերարներին: Այլ ևս հայրենասէրների կատաղութեան չափ չը կայ:

Նորերումս, Ելեցկի ավնւականութեան պարագլուխ պ. Ստախօվիչ, գէմստվօի ժողովի բացման առիթով մի ճառ արտասանելով, ասում է հետևեալը. «կան մարդիկ, որոնք ռէֆօրմների էպօխայի մասին միշտ խօսում են կամ փրփուրը բերաններին կամ արհամարհանքով: Ես ևս միշտ ամաչում եմ, բայց ամաչում եմ ոչ թէ այդ ժամանակի համար, այլ մեզ համար, այն հասարակութեան համար, որի մէջ վտահանում են այդպիսի խօսքեր արտասանել և գրել: Ծիծաղում են 60-րդ թւականների իդէալների վրա, և նրա վրա, որ մինչև անգամ պետական կեանքի մէջ իդեալ կար: Մեզ համոզում են, թէ այդ վնասակար է, թէ պետական իդեալը պէտք է լինի կարգը: Մեզ սովորեցնում են վերադառնալ ռէֆօրմներից առաջ եղած ժամանակին: կարծէք թէ այդ հնարաւոր է, կարծէք թէ այդ անմտութիւն չէ: Մարդկութիւնը յետ չէ դառնում. նա անփոփոխ առաջ է ընթանում»: Խօսելով ճորտութեան մասին, ճառախօսն ասում է, թէ ճորտութեան գոյութիւնը ինքն իրան վերանալ չէր կարող, որովհետև «մեր պապերը», այսինքն այն ժամանակվայ ավնւականները չէին զգում նրա ամօթը: Գալով տեղական ինքնավարութեան և տեղական վարչութեան համեմատական արժանաւորութեան, Ստախօվիչ նախամեծարութիւնը առաջինին է տալիս, որովհետև «կրաւորական քաղաքացի լինել անկարելի է, ասում է նա. անկարելի է, որ մարդ իր պարտաւորութիւններ աղբիւրը անմասնչ հնազանդութեան մէջ որոնէ»:

Զասկանալի է, որ այդպիսի մի «անբարեմիտ ավնւական» իր վրա դարձնէր խաւարամիտ մամուլի ուշադրութիւնը: Եւ ահա պ. Ստախօվիչ հաչակվում է բոլորովին անպատրաստ այն դերի համար, որ կոչված է խաղալ, և հարց է դրվում, թէ ո՞րքան յարմար է պաշտօնական հանդէսների ժամանակ այդ տեսակ ա ն հ ի մ ն ճառեր խօսելը: Ռուսին հ ի մ ն ա ւ ո ր, այսինքն խաւարամիտ մամուլի ոգուն համապատասխան խօսելը՝ յարմար կը լինէր:

—

Դեռ ոչ մի ժամանակ Ռուսաստանում խաւարամիտ մամուլը այնպիսի կատաղի կերպով կռիւ չէր սկսել մտքի լոյսի և ազատամտութեան դէմ, ինչպէս վերջին ժամանակները: Հայրենիքի այդ պաշտպանները, կամենալով միանգամայն ընդ միշտ ազատվել ազատամիտ մամուլից, մի նոր ծրագիր են առաջարկում և այդ ծրագրով բոլորովին մերկացնում են իրանց դիմակը և պարզ յայտնում են, թէ ինչ են ուզում: Նրանք յայտնում են, թէ մամուլը Եւրոպայում ոչ մի բանով սանձահարված չը լինելով, դարձել է կաշառակեր, անբարոյական, կրքոտ, անհաստատ և մինչև անգամ ոճրագործ, որովհետև կառավարութիւնները ազատամտական նախապաշարումների պատճառով՝ չեն կարողանում տպագրական խօսքի արժանաւորութեան վրա ազդել: Մեզանում, Ռուսաստանում, մամուլը նոյնպէս իր գլխու է թողած, ուստի և նա աւելի չարիք, քան բարիք է բերում. ճիշդ է, մեզանում հաստատված է ցենզուրա, բայց սա իր խստութեամբ հանդերձ, դարձեալ անզօր է գործած չարիքի առաջն առնել: Այդ մեծ չարիքը ինքն ըստ ինքեան կը վերացվի, եթէ կառավարութիւնն իր ձ ե ռ ք ն ա ռ ն ի մ ա մ ու լ ը և հրապարակախօսելու իրաւունքը իր կողմից յանձնի միայն մի քանի բարեմիտ անձանց, այն ժամանակ Ռուսաստանը մամուլի կողմից ա ռ ա ջ ի ն տեղը կը բռնէ Եւրոպայում ը ս տ ո ր ա կ ու թ ե ա ն: «Ռուս կառավարութեան և ռուս ժողովրդի առաջ խօսելու մեծ իրաւունքը ամեն մարդու գործը չէ կարող լինել. նա պէտք է տրվի կառավարութեան ձեռքով միայն այն իսկական ռուս մարդկանց, որոնք իրանց խօսքին ու խ ե լ ք ո վ, լ ու ր ջ կ ր թ ու թ ե ա մ բ, բարեխղճութեամբ և գործունէութեամբ յայտնի են: Այդ տեսակ յատկութիւններով օժտված մարդուն կարելի է համարձակ կերպով տալ ոչ միայն ի ր ա ւ ու ն ք, այլ և ա զ ա տ ու թ ի ւ ն խօսելու կառավարութեան և ժողովրդի հետ»: Մի խօսքով մամուլը պէտք է յանձնել բուն «հայրենասէրներին»: Իսկ թէ ովքեր են այդ բուն հայրենասէրները, այդ յատկութիւնը, ռուս յետադիմական մամուլի հասկացողութեան համեմատ, շատ գեղեցիկ կերպով բացատրում է «Вѣстникъ Европы» ամսագրի յօդուածագիրը (1893 թ. դեկտ.): Ահա ինչ է ասում.

«Խաւարամիտ մամուլի հրապարակախօսների համար ռուս ժողովրդի մեծամասնութիւնը—մի կոպիտ, տգէտ ամբոխ է, որը ոչ թէ լուսաւորութեան և նիւթական բարեկեցութեան, այլ զսպվելու խիստ միջոցների պէտք ունի: Ժողովրդական յաւերի թեթևութեան մասին խորհրդածելը յատուկ է միայն անբարեմիտ մարդկանց: Բուն հայրենասէր մարդը չը պէտք է հոգայ ոչ ժողովրդական լուսաւորութեան, ոչ գիւղական հարկերի, տուրքերի թեթևութեան, ոչ ևս ինտէլլիգէնցիայի՝ ամբոխի վրա կրթական ազդեցութիւն ունենալու մասին. «մեր խեղճ ժողովուրդը» պէտք է «վայրենի և տգէտ» մնայ՝ բարեմիտ անձանց օգտի և բարգաւաճման համար, որոնք ապրում են նրա աղքատութեան և տգիտութեան հաշւով: Գրագիտութիւնը վնասակար է, եթէ սովորս կարդալու անցնում է. գիւղացուն որ և է դրական գիտութիւն հարկաւոր չէ, ուստի և «աւելի երջանիկ երկիրների մասին, որտեղ տիրում է գիտութիւն, ուսում, արուեստ» ունեցած ցնորքները պէտք է հալածվեն, իբրև վնասակար հերետիկոսութիւն: Իր հայրենիքի լաւ հայրենասէրը պէտք է զգուշութեամբ լռութիւն պահպանէ այն անկանոն գործերի և յափշտակութիւնների մասին, որ գործում են բուն ռուս բարեմիտ մարդիկ, որովհետև դէպի հայրենիքը ունեցած սէրը շատ անգամ նոյնն է, ինչ որ դէպի հայրենի «պիրօգը» ունեցած սէրը: Հայրենասիրութիւնը հէնց նրանով է լաւ, որ մտերի արանքում է նայում մարդկային զանազան թուլութիւնների վրա և թոյլ է տալիս իր հովանու տակ այդ թուլութիւնների զարգանալու: Բացի դրանից բուն «պատրիօտի» գլխաւոր յատկութիւնը պիտի լինի—թշնամութիւն դէպի ամեն ինչ որ օտարազգի է, դէպի օտար ազգութիւնները և նրանց սովորութիւնները, թէ պետութեան մէջ և թէ դուրսը եղածները»:

Ինչպէս տեսնում էք, ռուս խաւարամիտ բանակին բ ու ռական նման է «հայկական խաւարամիտների» աւելի ողորմելի բանակը:

Խաւարը ամեն տեղ մի և նոյնն է արտայայտում:

Տ

խառն իր գործունէութեան մէջ ընթանալ օրինաւոր քաղաքացու անկողմնապահ և արդար չափով։

ԿՈՅՐԵՐԻ ԴՊՐՈՑ

Այն հազուագիւտ բարեգործական հիմնարկութիւնների շարքում, որոնցով խիստ աղքատ է Թիֆլիս քաղաքը, չէ կարելի ուրախութեամբ չը ողջունել մի նոր, համակրելի հաստատութեան բացումը, որ տեղի է ունեցել անցեալ տարի։ Մենք խօսում ենք կոյրերի դպրոցի մասին։

Այդ դպրոցը բացւել է Կայսրուհի Մարիա Ալէքսանդրովնայի հովանաւորութեան ներքոյ գտնուող կոյրերի հոգաբարձութեան կովկասեան բաժնի նախաձեռնութեամբ և խնամատարութեամբ։ Դպրոցը գտնվում է Կուկիա թաղում, Նիկօլայէվսկայա փողոցում։ Առ այժմ ընդունված են 7 կոյր աղջիկ և 2 տղայ։ Դպրոցի նպատակն է չքաւոր ծնողների կոյր զաւակներին կրթութիւն և դաստիարակութիւն տալ և մի որ և է արհեստ սովորեցնել, որով կոյր պատանին կամ աղջիկը, դպրոցից դուրս գալուց յետոյ, բոլորովին ապահոված լինեն իրանց ապրուստի վերաբերմամբ։

Դպրոցը կազմակերպված է Պետերբուրգում եղած կոյրերի դպրոցների տիպի համեմատ։ Նա բաղկացած պէտք է լինի 5 դասարաններից, որոնց 2-ը պատրաստական, 3-ը բուն ուսումնարանական, և 3-ը արհեստագիտական բաժանմունքից. ուրեմն կոյր աշակերտները և աշակերտուհիները ութ տարւայ ուսման դասընթաց պիտի ունենան։ Առաջին 5 տարին մանուկները ուսանում են կրօն՝ ամեն դաւանութեան, լեզուները՝ ռուսերէն, հայերէն և վրացերէն, թուաբանութիւն, աշխարհագրութիւն և բնական պատմութիւն։ Գրել-կարդալը սովորում են կոյրերի համար յատկապէս հնարած այբբենարանով։ Արհեստագիտական բաժնում 3 տարի սովորեցնում են զանազան արհեստներ, գլխաւորապէս կահկարասիք, զանազան զամբիւղներ, չրջանակներ և առհասարակ հիւսված կարասիներ շինել. իսկ աղջիկները զանազան կրուժէվա և տնայնագործութեան վերաբերեալ գործքեր։ Ինքն դպրոցը յանձն է առնում ծախել աշակերտների ձեռագործները։ Առ այժմ կոյր աղջիկները գիշերօթիկ են, իսկ տղաները երթեւեկ։ Իւրաքանչիւր աշակերտի համար պէտք է վճարել ամսական 5 րուբլի և այդ գումարով աշակերտը նախաճաշում, ճաշում, ընթրում է և ստանում է բոլոր դասական պիտոյքները։

***

ԲԱԳՈՒԻ ՄԱՐԴԱՍԻՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Չը նայելով այն հանգամանքներին, որ Մարդասիրական ընկերութիւնը աւելի քան քսանհինգ տարի է, որ գոյութիւն ունի և գտնվում է Բագուի նման վաճառաշահ քաղաքում, ուր ապրում են բազմաթիւ հարուստ հայեր, նա ժողովել է առ 1 յունվարի 1894 թւի մայր գումար 62,629 րուբլի, որի տոկոսով նա գլխաւորապէս կազմում է իր տարեկան ծախսերի նախահաշիւը։

Անցեալ 1893 թւին ընկերութիւնը ծախսել է 7476 ր. 36 կոպէկ, որոնցից 3000 րուբլի նա յատկացրել է Բագուի երկսեռ դպրոցներին, իբրև օժանդակութիւն, 1550 րուբլի բաժանել է տասն և մէկ գաւառական դպրոցների, 145 րուբլի տուել է րէալական դպրոցի աշակերտներին, 420 րուբլի յանձնել է ուսուցչական ցենզ ձեռք բերել ցանկացողներին և 2361 ր. 36 կ. ծախսել է զանազան ներքին տնտեսական պէտքերի համար։

Դպրոցները, որոնց օգնում է ընկերութիւնը, գտնվում են Գիլք, Ղալագիա, Հաղրութ, Քիլվար, Վարդաշէն, Բեգլար-քենդ, Ամրուան, Սուլթան Նուխի, Ախալքալաք, Գանձակ գիւղերում և Շամախի քաղաքում։

Ընկերութիւնը ունի մի հարուստ գրադարան, որի պահպանութեան համար նա բաց է արել առանձին հաշիւ, անկախ ընդհանուր գումարներից։ Անցեալ տարի եղել է գրադարանի վրա 1600 ր. ծախս և մնացել է պատրաստի 1550 ր. առաջիկայ տարւայ համար։

Ընկերութեան գործունէութիւնից մէկն այն է եղել, որ նա 1886 թւի ընկերութեան շինութեան հրրդեհից յետոյ ձեռնարկել է ժողովարարութեան և կառուցել է մի հոյակապ շինութիւն, որի մէջ գտնվում է ներկայումս երկսեռ դպրոցը։ Այդ շինութեան համար ժողոված գումարի քանակութիւնը առ 1 յունվարի 1894 թւի հասնում է 94,915 րուբլու, իսկ ծախս եղել է մօտ 111,400 ր.։ Ծախսերի մի մասը հայթայթվել է ընկերութեան գումարներից, մի փոքր գումար էլ դեռ պարտք է մնացած շինութեան վրա, որ կը հատուցանվի անշուշտ առաջիկայ տարիներում լիապէս։

Ընկերութեան վարչութեան նախագահն է Բօղդան Գօլուխանեան, անդամներ՝ Միքայէլ Արամեան, Գրիգոր Ալանեան, Հայրապետ Ղուկասեան, Միքայէլ Ռւնանեան, Սամուէլ Բաղիրեան, գանձապահ՝ Մինաս Արիեան և քարտուղար՝ Աստուածատուր Գալստեան։

Ցանկալի է, որ ընկերութիւնը լայնացնէր իր գործունէութիւնը, աւելացնելով այն դպրոցների թիւը, որոնց նա օգնում է գիւղերում, յատկացնելով ուսուցչական ցենզ ձեռք բերողների համար աւելի խոշոր գումար, աշխատէր բանալ արհեստագործական ճիւղեր յարմարաւոր կէտերում, կազմակերպէր գաւառական դպրոցների համար փոքրիկ գրադարաններ և պատրաստ զգար իրան օգնութեան հասնելու ժողովրդական մեծ աղէտների միջոցին։

Ռ.

ՓՈՂՈՑԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱ

Վերջին տարիներումս Ռուսաստանի մի քանի նահանգներում, նահանգապետների նախաձեռնութեամբ, հալածանք է յայտարարված՝ հրապարակով հայհոյանքներ արտասանողների դէմ։ Նոյն իսկ Ռուսաստանի մի քանի գիւղեր—ինչպէս հաղորդում են ռուս լրագիրների տուած տեղեկութիւնները—սկսել են ինքնաբերաբար հասարակական վճիռներ կայացնել, որով տուգանքի են ենթարկվում հայհոյիչները։ Անկասկած, ոստիկանական միջոցներով դժուար է արմատախիլ անել որ և է տգեղ վարմունք, որ վաղուց ի վեր մուտք է գործած ժողովրդի մէջ։

Ցանկալի էր, ի հարկէ, որ այդ տգեղ սովորութիւնը վերանար լուսաւորութեան շնորհիւ. բայց քանի որ մասսայի միահամուռ լուսաւորութիւնը դեռ ևս իդէալական ցանկութիւնների շրջանումն է, ցանկալի է որ մեր փողոցներն ու հրապարակներն ևս որ և է նպատակայարմար միջոցներով մաքրվեն հայհոյիչներից, որպէս զի դադարեն անբարոյականացուցիչ, քայքայող ազդեցութիւն գործելու։ Եթէ մարմնի առողջութիւնը պահպանելու համար հարկ է համարվում ահագին գումարներ ծախսել մաքրութեան վրա, եթէ ֆիզիքական օրգանիզմը վարակիչ ախտերից ազատ պահելու համար պետութիւնը, համայնքը, իւրաքանչիւր անհատ աշխատում, հոգում են,—ինչու անուշադիր պէտք է թողնվի մարդուս բարոյական, հոգեկան կողմի առողջութիւնը։

Ամեն մեկը մեզանից հոգեկան առանձին բաւականութեամբ է լսում այս կամ այնտեղ հետզհետէ աւելացող ուսումնարանների մասին, որտեղ ուսուցիչները աշխատում են դաստիարակել աշակերտի մէջ բարոյական մարդ. բայց արդեօք կարող են մեր դաստիարակները հասնել ցանկալի նպատակին, քանի որ ամենուրեք արձակ համարձակ բացված են փողոցային ձրի ուսումնարանները, որոնք մի օրւայ մէջ այնքան թոյն են ածում մարդկանց, մանաւանդ մատաղ սերնդի հոգու մէջ, որ տարիների անխոնջ աշխատանք է հարկաւոր լինում հակազդեցութիւն գործելու համար։

Եւ արդարև, մեր փողոցներն ու հրապարակները վարակված են մի տեսակ թունաւոր, սպանիչ յատկութիւններով։ Մեր երեխաները մանկական թոթով լեզուով «մայր» կամ «հայր» արտասանել սովորելուց առաջ՝ փողոցային անլուր յիշոցներն են սովորում։ Մեր դպրոցների աշակերտները, նոյն իսկ դպրոցի գաւթում խաղալիս՝ բերն հանաք հոգի ու հաւատ են հայհոյում, մանկան անմեղութիւն սասած բանը մեզանում հազուագիւտ է և 12—14 տարեկան պատանիների անբարոյական տեղեր յաճախելն ևս այժմ այնքան հրէշաւոր և անհաւատալի բան չէ համարվում։ Եւ այդ բոլորը փողոցի ազդեցութեան շնորհով։

Հայհոյանքների համար հալածանք չը լինելով, փողոցներում, մանաւանդ քաղաքների փողոցներում, վաղ առաւօտից սկսած մինչև խոր գիշեր, լսվում են քստմնելի յիշոցներ, ամենալիրբ ակնարկութիւններ, երգվում են կեղտոտ, ցինիկական բովանդակութեամբ երգեր... Եւ այդ բոլորը լինում է առանց ի նկատի առնելու փողոցում երթեւեկող բազմաթիւ մանուկներին և կանանց։ Բայց այդ բաւական չէ։ Պատահում են և այնպիսի դէպքեր, որ հարբած սրիկաները, օգուտ քաղելով անպատիժ մնալուց, գիշերները պատահում է որ փողոցից փողոց թափառելով՝ կանգ էին առնում որ և է քաղաքացու դրան առաջ և նրան ու նրա ընտանիքի անդամների հասցէին ամենալիրբ հայհոյանքներ թափում։ Ընտանիքի հօր դրութիւնը անտանելի է դառնում, գիշերաշրջիկների լուտանքները հասնում են սենեակում նստած երեխաներին, կանանց, օրիորդների ականջին. ողորմելի մարդը ամեն կերպ աշխատում է ընտանիքի անդամների ուշադրութիւնը ուրիշ կողմ դարձնել, բայց իզուր։ Տանտէրը շատ լաւ գիտէ, որ դուրս գալ դրանց ամաչացնել կամ անպատւել—նշանակում է ուղղակի մտնել անախորժութիւնների մէջ, նշանակում է աւելի ևս լրբացնել սրիկաներին, ուստի ձեռնում է իբր թէ արհամարհում է նրանց և այնքան սպասում մինչև գիշերաշրջիկները յիշոցների պաշարը սպառելով հեռանան։ Անցեալ տարիները, գաւառական մի ժողովում մի տանուտէր զայրանալով այդպիսի սրիկաների անպատկառութիւնից՝ստիպված էր տնից դուրս գալ նրանց յանդիմանելու և այդ միջոցին պատահեց մի մարդասպանութիւն, որ բաւական գլխացաւանքի պատճառ դարձաւ։

Այդ բոլորը փաստ է, և այդ պատճառով ամեն միջոցով պէտք է կռուել դրա դէմ։ Քանի որ փողոցում այդ անբարոյականացնող կեանքը դեռ տիրապետում է, և ոչինչ միջոց չը կայ փոխելու այդ դրութիւնը, մնում է, որ իրանք ծնողները աշխատեն ազատ պահել մանուկներին մանաւանդ փողոցի անբարոյականացնող ներգործութիւնից, սիրտ և հոգի բթացնող տպաւորութիւններից, ապա թէ ոչ դպրոցը ինչքան էլ աշխատի, անկարող կը լինի արմատախիլ անել դուրսը սովորածը, դուրսը տեսածը։

Կրկնում ենք, մեր փողոցները ամենազզուելի ուսումնարաններ են ներկայացնում մեր ժողովրդի բարոյականութիւնը փչացնելու համար—մի հանգամանք, որի վրա արժէ քաղաքացիներին մանաւանդ մտածել և հոգալ, և այդ որքան շուտ, այնքան լաւ։

***

ՆԱՄԱԿ ՂԶԼԱՐԻՑ

Յունվարի 20-ին

Ղզլարի տնտեսական ճգնաժամը, որ առաջացել է գլխաւորապէս խաղողի վատ բերքից, շատ աննախանձելի վիճակի մէջ է ձգել տեղիս բնակիչներին, որոնց գրեթէ երկու երրորդական մասը այգետէր է։ Դժբախտաբար, այդպիսի դէպքերում, ինչպէս ամեն տեղ, այստեղ ևս, քիչ շատ փող ունեցող մարդիկ օգտվում են ժողովրդի նիւթական նեղ դրութիւնից և վաշխառուական սիստեմով՝ փողերը շահեցնելու գործը վերջին հարուածն է հասցնում մնասված այգեգործին։ Ի հարկէ, մեր խօսքը վերաբերում է բացառապէս չքաւոր այգետէրերին, որոնց վրա անպտղաբեր տարիներում ամբողջովին «կոտրվում է կուժն ու կուլան»։ Քիչ շատ միջոց ունեցողները մի կերպ դիմանում են և ապագայ տարիների բերքից մնասը ծածկում։ Պարզենք մեր միտքը։

Չքաւոր այգետէրը, որն իր ունեցած-չունեցածը տալով ու դեռ պարտքի տակ էլ ընկնելով հազիւ հազ մի փոքր այգի է ձեռք բերում, ամբողջ տարին պարտք անելով միայն կարողանում է այգու անհրաժեշտ պէտքերը հոգալ և այգեքաղը ու գինիները նրա միակ յոյսն ու ապաւէնն են կազմում։ Սակայն խաղողի բերքը աննշան լինելով, յատկութեամբ էլ ստոր տեսակի գինի արտադրելով, երկար ժամանակ չէ ծախվում. այն ինչ այգետիրոջ համար այդ միջոցներին կոպէկը րուբլու գին ունի. իր պարտքերը սովորաբար նա վճարում է այդ միջոցին. պարտամթղթերի ժամանակը նոյնպէս հասնում է և ամենակրիտիկական րոպէին նա ստիպվում է իր գինին կէս գնով վաճառել։ Ստացած գումարը, պարտքերի հետ համեմատած, շատ չնչին լինելով՝ ծածկում է նրա պարտքերի մի մասը միայն, իսկ միւս մասի համար նա բարձր տոկոսներով նոր պարտամթղթեր է տալիս։ Ինչ կասկած, որ այս բոլոր հանգամանքները վերջին ճգնաժամին են հասցնում անօգնական այգետէրին և յաճախ նոյն իսկ յուսահատեցնում։

Թերեքեան շրջանի և մասնաւորապէս Ղզլարի հողը իր արգաւանդութեամբ շատ նպաստաւոր կողմեր ունի այգեգործի համար։ Ղզլարի այգեգործը անցեալներում, խաղողի բերքի լաւ ժամանակները, րուբլուն րուբլի է վաստակել, բայց այգեգործութեան նահապետական, վատ պայմանների մէջ գտնվելը, վաշխառուների գործունէութեան աւերիչ ներգործութիւնը և փոքր ի շատէ գիւղատնտեսական կրթութիւն ունեցող տարրի բացակայութիւնը,—այս բոլորը ահա պատճառ են լինում ժողովրդի տնտեսական աննախանձելի անկման։ Եւ իրաւ, մարդ մնում է զարմացած, երբ տեսնում է, որ մի այդպիսի արգաւանդ երկրում, ուր գրեթէ ամեն քաղաքացու ապրուստի միակ և գլխաւոր աղբիւրը այգին է, այգեգործական կրթութիւն ստացած գիւղատնտեսներ բոլորովին չը կան։ Չափազանցութիւն արած չենք լինի, եթէ ասենք, որ Ղզլարը համարեա թէ հայաբնակ քաղաք է, մօտ 6—7000 բնակիչներով և ամբողջ քաղաքում միմիայն մի երկու երեք մարդու անուն կարելի է տալ, որոնք իրանց այգիները նոր սիստեմով են մշակում։ Մինչև օրս հայ հարուստ կալուածատէրը, այգետէրը և երկրագործը չիմացան, որ իրանց որդիներին գիւղատնտեսական կրթութիւն է հարկաւոր հողի հարստութիւնից օգտուէտ և կանոնաւոր կերպով օգտվելու համար։

Ղզլարի բնակիչների տնտեսական դրութիւնը հետզհետէ աւելի ու աւելի աննախանձելի է դառնում և միմիայն գործին տեղեակ գիւղատնտես այգեգործներ ունենալով Ղզլարը կարող կը լինի այս նեղ վիճակից դուրս գալ։

Կ. Գ.

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Յունվարի 18-ին

Վերջապէս ներկայ յունվարի 8-ին, եկեղեցական Աղքատախնամ ընկերութեան հին հոգաբարձուները բաժանեցին հասարակութեան յիշեալ ընկերութեան հաշիւները՝ սկսած 1889 թ. յունվարի մէկից մինչև անցեալ 1893 թ. յունիսի 1-ը՝ տպագրած իւրաքանչիւր տարւայ հաշիւները առանձին թերթերի վրա։

Այդ հաշիւներից երևում է, որ ընկերութիւնը մուտք է ունեցել այդ ժամանակամիջոցում ընդամենը 6920 ր. 41 կոպ., իսկ ծախս ընդամենը 3754 ր. 59 կոպ.։ Ծախսը մուտքից դուրս գալով մնում է զուտ գումար 3165 ր. 82 կոպէկ։ 1889 թ. տարեհաշւի սկզբում ընկերութիւնը պարտ է եղել հոգաբարձութեան՝ Աղքատանոցի շինութիւնը կառուցանելու հաշւից 3098 ր. 36 կոպ. բացի դրանցից 1889 թ. յունվարի մէկից սկսած հոգաբարձութիւնը փոխարինաբար իր ծախսած գումարների վրա հաշւում է 10%, որը անում է 363 ր. 83 կոպ., ուրեմն ընկերութեան ընդհանուր պարտքի գումարն է 3462 ր. 19 կոպ., որից դուրս գալով դրամարկղում աւելացած գումարը, 3165 ր. 82 կոպ., ընկերութեան մաքուր պարտքը լինում է 296 ր. 37 կոպ.։ Բացի այդ պարտքից, հոգաբարձութիւնը ծանօթութեան մէջ յայտնում է թէ Աղքատանոցի դռնապահի ռոճկից չէ վճարած 27 րուբլի։ Այդ գումարը աւելացնելով ընկերութեան պարտքի վրա՝ ընդհանուր պարտքի գումարը դառնում է 323 ր. 37 կոպէկ։

Թէ որ աստիճանի ճիշդ են այդ հաշիւները, մենք դեռ ոչինչ չենք կարող ասել։ Անշուշտ մասնաժողով կը կազմվի այդ հաշիւները քննելու համար։

Հին հոգաբարձուների գործունէութիւնը ըստ արժանոյն գնահատելու համար մենք աւելորդ չենք համարում առաջ բերել 1891 թ. տարեհաշւին հոգաբարձութեան կցած ծանօթութիւնը։ «Հոգաբարձութիւնն՝ զգված չարամիտ անձանց զրպարտութիւններից, անցեալ 1890 թ. դադարեցրել է հրապարակաւ ժողովարարութիւնը յօգուտ աղքատաց, որի պատճառով և մուտքը ընկել է պակասել։ Բայց և այնպէս՝ հոգաբարձու պ. Գ. Ալանեանցը՝ իր ազգականների, բարեկամների և ծանօթների շրջանում՝ ամեն տարի Ծննդեան և Զատկի տօներին փող է ժողովում ու բաժանում աղքատներին։ Սակայն այդ մուտքը և ելքը Աղքատախնամ հոգաբարձութեան հաշիւների հետ բոլորովին կապ չունի, որովհետև յարգելի նուիրատու պարոնները ևս զրպարտիչների ստոր վարմունքից զգված՝ մասնաւոր ընթացք են տուել իրանց կամաւոր նուիրաբերութեանը, որպէս զի հոգաբարձութիւնը զէթ այս եղանակով ազատ մնայ կոպէկ չը տուող՝ ուստի և հոգաբարձութեան հաշւետուութեանց ու գործունէութիւններին անտեղեակ անխիղճների ապատ յարձակումներից»։

ընթերցողին ենք թողնում եզրակացութիւն անել այդ տարօրինակ ծանօթութիւնից, որը բաւականաչափ գաղափար է տալիս մեր հոգաբարձուների հոգու և բարոյական քաջութեան մասին։

Ց. Մ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Թիֆլիս, 29 յունվարի

Ի լրումն մեր առաջիկայ Նամակի Պետերբուրգի համալսարանի 75 ամեայ յոբելեանի առիթով, որ դուք սիրալիր պատրաստակամութեամբ հրատարակել էիք, պատիւ ունենք հաղորդել, որ ընկերական հացկերոյթը տեղի կունենայ փետրվարի 8-ին, $3^1/_2$ ժամին Թիֆլիսի Կրուժոկի մեծ դահլիճում։

Այդ հացկերոյթի տոմսակները կարելի է ստանալ յայտարարութեան մէջ նշանակած անձինքների մօտ։

Հաղորդելով այդ, օգուտ ենք քաղում առիթից կրկին անգամ խնդրելու մեր ընկերների և մեր անունից նաև ուրիշ բարձրագոյն դպրոցների ուսանողներին պատուել իրանց ներկայութեամբ յիշեալ հացկերոյթը։

Ա. Ֆրէնկել

Իւ. Միլիտին

Վ. Բոգօսլօվսկի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Ախալցխա, յունվարի 7-ին

Թիֆլիսի թերթերից մէկում, Ախալցխայի թղթակցութեան մէջ՝ հայոց Բարեգործական ընկերութեան տեղիս ճիւղի ընդհանուր ժողովում պատահած միջադէպի վերաբերութեամբ փաստերը աղաւաղված էին և իրողութիւնը միանգամայն յեղաշրջված։

Որովհետև այդ ժողովը իմ նախագահութեամբ է եղել, ուստի ճշմարտութիւնը վերականգնելու համար, խնդրում եմ, յանուն արդարութեան, մի անկիւն շնորհէք «Մշակի» առաջիկայ համարներից մինում. (այդ թերթին ուղղած իմ հերքումը անհասկանալի պատճառներով չը տպագրվեց)։ Ցօդւածագիրը, խօսելով նոյեմբերի 7-ի կայացած ժողովի մասին, ի միջի այլոց ասում է. «Աւելորդ չենք համարում այստեղ ուշադրութեան առնել ծիծաղելի մի դէպք, որ բաւական բնորոշ է մի կարգ մարդկանց համար։ Մի ինչ որ տիրացու, ժողովում իր անբովանդակ գոյութիւնը յայտնի անելու համար, թէև չը կլացաւ դիմել ճիւաղային ճզոցի և այլ իրեն յատուկ փողոցային միջոցների, որպէս զի գէթ այդ միջոցներով ընտրելիների ցանկն ընկնի, կամ ընտրութիւնը մի կերպ խանգարէ, բայց իզուր աշխատանք, ոչինչ չը շահեցաւ. շահեցաւ միայն այն, որ փառաւոր կերպով արտաքսվեց ժողովից»։

Եղելութիւնը այս է։—Այն ժամանակ, երբ լինելու էր վերստուգիչ յանձնաժողովի անդամների ընտրութիւնը, և ժողովականները թերթիկների վրա գրում էին ընտրելիների անունները, անդամներից մէկը—ուսուցիչ Արամ Առաքելեանը, դիմելով ժողովին՝ վրդովված կերպով ասաց. «Պարոններ, խնդրում ենք մէկը թելադրելու միւսներին այս կամ այն անձնաւորութեան անունը գրել»։ Ես դեռ հազիւ էր վերջացրել խօսքը, յանկարծ վեր թռաւ տեղից աւագ-ուսուցիչ Սարիբէկ Ցարութիւնեանը և միջոց չը տալով ինձ, որպէս նախագահի, պատասխանելու առաջարկված հարցին, ուղղեց անմիջապէս իր խօսքը պ. Առաքելեանին և գոռալով ասաց. «Իրաւունք ունեմ. ամեն մարդ իրաւունք ունի իր նպատակին առաջ տանելու համար»... Դրանից նրանց մէջ սկսվեց սուր խօսակցութիւն։ Ես կարգի էի հրաւիրում. նրանք շարունակում էին շատ շատ ուղղել իրար հասցէին անվայել և անպատշաճ խօսքեր։ Երկու անգամ նկատելուց վերջը, տեսնելով որ կարգը վերականգնել չէ կարելի, փակեցի ժողովը և պատրաստվում էի գնալու։ Այդ միջոցին պ. Առաքելեանը ինքնակամ թողեց ժողովը և հեռացաւ։ Ես, ժողովականների ցանկութեան զիջանելով, կրկին միացի ժողովի պարապմունքները շարունակելու։ Պ. Սարիբէկ Ցարութիւնեանին, որպէս ժողովի խանգարման առիթ տուողի, առաջարկեցի հեռանալ ժողովից։ Պարոնը խնդրեց իրան հեռացած համարել և, առանց իրաւունքի ժողովին մասնակցելու, մնալ իբրև սոսկ ունկնդիր։

Կարգը վերականգնված լինելով՝ շարունակեցի ժողովի պարապմունքը։

Չը գիտեմ, յօդուածագիրը՝ յիշեալ երկու ուսուցչի արարքը (որ ծիծաղելի դէպք է անուանում և ոչ ցաւալի) «մի ինչ որ տիրացուի» վերագրելով, նրանցից որին է ակնարկում, սակայն ճշմարտութիւնը այս է, որ երկու դէպքում էլ նա չինծու բաներ է ասում, որովհետև նրանցից պ. Սարիբէգ Ցարութիւնեանը վարչութեան անդամ է, հետևաբար ընտրելիների ցանկն ընկնելու կարիքութիւն չունէր, որ այդ նպատակով «ճիւաղային ճզոցի և այլ իրեն յատուկ փողոցային միջոցների» դիմէր, իսկ ինչ վերաբերում է միւսին—պ. Արամ Առաքելեանին, նա բնաւ ժողովից արտաքսված չէ եղել։

Ընդհանուր ժողովների նախագահ՝ Նիկողայոս Տէր-Գրիգորեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Մշակի» այս համարը բաղկացած է թերթ և կէսից։

—

Ցայտարարում ենք, որ սրանից յետոյ բաժանորդ գրվողները «Մշակ» կը ստանան միայն փետրվարի 1-ից, որովհետև յունվարի բոլոր համարները արդէն սպառվեցին։

—

Լսում ենք, որ Թեմական տեսուչները, համաձայն հայոց Բարեգործական ընկերութեան առաջարկութեան, արդէն տեղեկութիւններ են հաւաքում ուսուցչական ցէնզ չունեցող վարժապետների մասին, որպէս զի կարելի լինի դրա համեմատ կազմակերպել ուսուցչական կուրսերը։

—

Մեզ հաղորդում են, որ Պարիզից գիմել են Թիֆլիսի Հրատարակչական ընկերութեան, առաջարկելով տպագրել «Դուրեանի կենսագրութիւնը», որը պատրաստել է Կ. Պօլսի հայ գրողներից մէկը, այն է Արշակ Չօբանեան։

—

Ցօգուտ Գրիգոր Արծրունու արձանի և գրուածքների տպագրութեան ստացանք Պարսկաստանից, Քանարագեաղից, տիկին Հեղինէ Քոչարեանի միջոցով 79 րուբլի, հանգանակված հետևեալ անձինքներից. տ. Հ. Քոչարեանց 5 ր., պ. պ. Ա. Քոչարեանց 5 ր, Եղբ. Թումանեանց՝ 10 ր., Տ. Մէլիք-Խասյեանց՝ 8 ր., Մ. Ցարութիւնեանց՝ 3 ր, Խ. Խաչիեանց՝ 10 ր., Փանեանց և Կոստանդեանց՝ 10 ր., Ա. Մուրադեանց՝ 10 ր., Գ. Գիրիեանց՝ 5 ր., Ս. Բունիաթեանց՝ 3 ր., Ա. Բլուջեանց՝ 7 ր., Գ. Մէլիք-Փաշայեանց՝ 3 ր.։ Ուրեմն նախկին 1936 րուբլի 16 կոպէկի հետ այժմ ունենք 2015 րուբլի 16 կոպէկ։

—

Ցունվարի 30-ին Թիֆլիսի Մողնու եկեղեցում տեղի ունեցաւ Ցովնանեան դպրոցի հոգաբարձական չորս պատգամաւորների ընտրութիւնը։ Ոչ մի ժամանակ այնքան ժողովուրդ չէր հաւաքվել այդ եկեղեցում, որքան այս անգամ,—ընտրողների թիւը հասնում էր մօտ 200-ի։ Ընտրողները բաժանված էին երկու կուսակցութեան։ Մի կուսակցութեան կանդիդատներն էին՝ պ. պ. Աբգար Ցովհաննիսեան, իշխ. Կոնստ. Բէհբուդեան, բանկիր Ց. Ծովիանեան և բժ. Շահ-Պարոնեան. իսկ միւս կուսակցութեան թեկնածուներ՝ պ. պ. Աւետիք Արասխանեան, բժ. Ց. Լօրիս-Մելիքեան, Ց. Թաղէոսեան և Ստ. Լիսիցեան։ Ձայների առաւելութեամբ (106 ձայնով ընդդէմ 73-ի) պատգամաւոր ընտրվեցին՝ պ.պ. Ա. Արասխանեան, բժ. Ց. Լօրիս-Մելիքեան, Ց. Թաղէոսեան, Ս. Լիսիցեան։ Իսկ միւս կուսակցութեան կանդիդատները՝ պ. պ. Աբգ. Ցովհաննիսեան, իշ. Բեհբուդեան, Ծովեանեան և բժ. Շահպարոնեան ստացան, ստանալով 70—73 ձայն։

—

Էրզրումի կողմերում խօլերա է երևացել. այդ հիւանդութեան երևալը Էրզրումի նահանգում այժմ, երբ այնտեղ սով է տիրում, կարող է սոսկալի հետևանքներ ունենալ։

—

Հայուհեաց Բարեգործական ընկերութեան վարչութիւնը խնդրում է մեզ տպագրել հետևեալը։ «1893 թւի նոյեմբերի 25-ին յօգուտ ընկերութեան տուած ներկայացումից մուտք ստացված է 899 ր 20 կ., ծախս եղած է 421 ր. 30 կ., զուտ արդիւնք 477 ր. 90 կ., իսկ դեկտեմբերի 26-ին Թիֆլիսի ժողովարանում կայացած պարահանդիսի տոմսակներից և նուէրներից մուտք՝ 1930 ր. 25 կ., ծախս 398 ր. 55 կ., զուտ արդիւնք մնացել է ընկերութեան 1531 ր. 70 կ.։ Վարչութիւնը պարտք է համարում յայտնել իր անկեղծ շնորհակալութիւնն այն անձանց, որոնք ուղարկել են նուէրներ և նրանց, որոնք նպաստել են ներկայացման և պարահանդիսի աջողութեանը»։

—

Մեզ գրում են Նոր-Նախիջևանից հետևեալը. «Շաբաթ, փետրվարի 5-ին, Նոր-Նախիջևանի առևտրական ակումբանոցում լինելու է Կարա-Մուրզայի համերգը։ Խումբը բաղկացած է 50 երկսեռ անձինքներից։

—

Լսում ենք, որ մեր նկատողութիւնները Ցովնանեան-Մարիամեան դպրոցի մասին՝ քնից զրկել է այդ դպրոցի ղեկավարներին և նրանց բարեկամներին։ Ի զուր։ Հրապարակական անկողմնապահ քննադատութիւնից պէտք է օգտվել, ուղղվել և ոչ թէ վիրաւորվել։ Մենք դեռ շատ բան ունենք ասելու այդ դպրոցի ներքին վիճակի մասին, և խորհուրդ ենք տալիս, փոխանակ վիրաւորվելու, աշխատեն ուղղվել...

—

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ մեզ խնդրում են տպագրել հետևեալը. «Մշակի» № 2-ի մէջ տպագրված, Ալեքսանդրօպօլից ուղարկված հեռագրի մէջ մի սխալ է մտել, որ տարաձայնութիւնների պատճառ չը դառնալու համար՝ խնդրում ենք ուղղել։ Այնտեղ ասված է, որ «Գրիգոր Արծրունու հոգեհանգստին մի պսակ դրվեց մասնաժողովի կողմից»։ Դա սխալմունք է. պսակը դրված էր ամբողջ երիտասարդութեան կողմից»։

—

Մեզ խնդրում էին տպագրել հետևեալը Ներքին-Ախտայից. «Ցայտնի է, որ գիւղացիները ձմեռը անգործ են մնում, այնպէս որ 5—6 ամիս պարապ են անցկացնում։ Այդ միջոցը մի շատ յարմար ժամանակ է գիւղական հասարակութեան մէջ գրագիտութիւն տարածելու։ Ցանկութիւն ունենալով գրագիտութեան հետ միասին գիւղական ժողովրդի մէջ տարածել նաև ընթերցանութիւնը, մենք պատրաստվում ենք մի փոքրիկ գրադարան-ընթերցարան հիմնել, որտեղ գրագէտ երիտասարդները կարող կը լինեն կարդալ։ Գրատան մուտքը պէտք է ձրի լինի ամենքի համար. գրքերը նոյնպէս ձրի են դուրս տրվելու։ Այդ պատճառով՝ դիմելով յարգելի հայ հրատարակիչներին, թարգմանիչներին և այլ բարեգործ անձինքներին՝ խնդրում ենք իրանց հրատարակութիւններից մի մի օրինակ նուիրել մեր աղքատ գիւղին։ Գրքերը պէտք է ուղարկել հետևեալ հասցէով. Сел. Нижніе-Ахты, Ռաֆայէլ Տէր-Սարգսեանցին»։

—

ՋԱԼԱԼ-ՕՂԼՈՒՑ մեզ գրում են. «Շտապում ենք յայտնել, որ շուտով կը բացվի այստեղ գրադարան-ընթերցարան, մի խումբ անձանց գլխաւորութեամբ։ Արդէն մօտ 60 ր. ժողովված է անցեալ տարվանից. շուտով կը տրվի և մի ներկայացում ընթերցարանի օգտին»։

—

ՂՈՒԲԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Մի պարոն, Ագաջան Թառումեանց ազգանունով, իր հանգուցեալ մօր մահվան տարեդարձին յիսուն րուբլի նուիրեց Ղուբայի հայոց ուսումնարանին։ Պ. Ցարութիւն Ստեփանեանց, ինչպէս լսում ենք, մտադիր է 2000 րուբլի նուիրել զանազան հիմնարկութիւններին. լաւ կանէր պարոնը, որ յիշեալ փողով, ի յիշատակ իր որդոց, Ղուբայի հայոց ուսումնարանի համար մի նոր շինութիւն կառուցանէր, քանի որ այժմ ուսումնարանը շատ հին և անյարմար է»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԼԻԲԿՆԵԽՏԻ ՃԱՌԸ

—

Նորերս գերմանական բէյխստագում Լիբկնէխտ հարցապնդում արաւ բանւորների անգործ մնալու և նորերս Բեռլինում տեղի ունեցած անկարգութիւնների մասին։ «Մեզ մեղադրում են, ասեց նա, որ իբր թէ մենք հարցապնդում ենք անում բացառապէս ագիտացիայի համար, և ոչ թէ կարօտեալներին օգնելու համար։ Բանւորները գիտեն, որ դա ճիշդ չէ. մենք կարիք չունենք այդպիսի փոքր միջոցներին դիմել։ Ժամանակ է, որ բէյխստագում յիշեցնէին իսկական կարօտեալների և հարստահարվածների մասին այն ժամանակ, երբ ամիսներով այստեղ խօսում էին կարօտեալ երկրագործների և հարստահարված յունկերների մասին։ Միքանիները պատասխանում են, որ ուրիշ երկրներում ևս բանւորների դրութիւնը մերից լաւ չէ։ Անգլիայում մէկ, Միացեալ—Նահանգներում մինչև անգամ 2 միլիոն բանւորներ անգործ են նստած, իսկ մեզ մօտ միայն հարիւր հազարներ են։ Սակայն դա ինչ է ապացուցանում։ Միայն այն, որ համանման պատճառները համանման հետևանքների են հասցնում։ Եթէ այժմ չէ կարելի արմատական միջոցներ ձեռք առնել, թող կառավարութիւնը գոնէ մասնաւոր միջոցներ գործ դնէ։ Անգլիայում, օրինակ, պետական գործարաններում բանւորները 8 ժամ են բանում օրական, ինչու մենք չը հետևենք նրանց օրինակին։ Այժմեան նման բացառական ծանր տարիներում, թող պետութիւնը օգնութեան գայ աղքատակութեանը, հասարակական ընդարձակ աշխատանքներ ձեռնարկելով։ Նայեցէք, օրինակ, թէ ինչ հրաշքներ են կատարված Բեռլինի շրջականերում, Գրունեվալդում և այլ արուարձաններում. մարդկային աշխատութեամբ և գիտնական երկրագործութեան խելացի գործադրութեամբ բրանդենբուրգեան աւազները հրաշալի այգիների և բանջարանոցների են փոխարկվել։ Պետութիւնը ոչինչ չէր կորցնի, այլ ընդհակառակն, կրկնակի օգուտ կունենար այդ տեսակ հասարակական աշխատանքներից։ Գերմանիայի հասարակական միտքն, որի մասին առաջ այնքան խօսում էին, ըստ երևոյթին վերջացել է։ Ի՞նչ հարկաւոր է բանւորներին միացեալ Գերմանիան,—վերջացնում է Լիբկնէխտ,—երբ այդ Գերմանիայի հետ ծանօթանում են բանւորները հարկերով, եթէ ժողովուրդը չէ կարող պետութիւնից օգնութիւն սպասել մինչև անգամ կրիտիքական րօպէներին»։

Լիբկնէխտի ճառին պատասխանեց մինիստր Բէտտիխէր, ապացուցանելով, թէ գերմանական բանւորների դրութիւնը, համեմատած ուրիշ երկրների բանւորների դրութեան հետ, այնքան էլ վատ չէ։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

—

«Մոտիկ ժամանակներս Բզլի փոստան Կարին երթալու ատեն, երբ 6 ժամ կը մնայ Կարին հասնելու, Ցաշախլու գիւղին մօտ Հասընանցի ցեղէն Համիտիյէ ալայէն խումբ մը հեծեալ քիւրտեր կը զարնեն փոստան կը տանին. լուր կը տրուի Կարին և Բզլի. այդ երկու տեղերէն ալ զօրք կըղնէ աւազակները բռնելու համար, բայց անօգուտ. զօրքերն ամօթով յետ կը դառնան»։

«Անցածները մի քուրդ ցեղապետ մի քանի ընկերով Գայլ գետի կամուրջին վրա կը բռնեն Մելիգանցի հայ մը որ 3 մէճիդ վրան ունէր և Գասապա կերթար ցեղ առնելու իր հիւանդ հօր համար. սաստիկ ծեծելով կառնեն ստակը և զինքն ալ կամուրջէն վար կը կախեն, գլուխը դէպի ջուրը և մէկ ոտքէն ալ կապված մէջքի գօտիով մը։ Երկու ժամ կախուած մնալէն յետոյ, ուրիշ ճամբորդներ կուգան կանցնին այդտեղէ, որոնք զինք վեր կառնեն։ Տուն վերադառնալով անկողին կիյնայ կը պառկի և 2 օր յետոյ կը մեռնի, յուսահատ վիճակի մէջ թողնելով իր ընտանիքը»։

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆ ԻՆՏԵԼԻԳԵՆՏ ԹՈՒՐՔԵՐ

—

Կ. Պօլսից գրում են ֆրանսիական լրագիրներին հետևեալը յունվարի 18-ից. «Մի քանի օրէ ի վեր շատ կը խօսուի այստեղ 3 մուսուլմանների փախուստին վրա. ատոնք Իզմիրէն ելեր են Փարիզ երթալու համար։ Ինչպէս յայտնի է օսմանեան հպատակ մը չը կրնար գաղթել կամ նոյն իսկ առժամանակեայ կերպով հեռանալ երկրէն, առանց կառավարութեան յատուկ թոյլտուութեանը։ Արդ յիշեալ երեք թուրքերն այդ թոյլտուութիւն խնդրելէ զգուշացած են և ծածկապէս մտեր են մի ֆրանսիական շոգենաւի մէջ։ Ատոնցմէ մին է Էմրուլլահ էֆէնտին, Իզմիրի նահանգի հանրային կրթութեան տեսուչը։ Իր երկու ընկերներն են փաստաբան Նէվզատ պէյը և Հասան էֆէնտին որ Իզմիրի մէջ հրատարակվող «Խըտմէթ» թուրքերէն լրագրի տնօրէնն է։

«Լուր կայ որ այդ երեք էֆէնտիներ իրենց մեկնելէն առաջ դիտաւորութիւն յայտներ են եղեր արտասահման երթալով այնտեղէն լրագրական պայքար սկսել իրանց, այն է թիւրք կառավարութեան դէմ։ Մինչ անգամ կասեն թէ իրենց այդ դիտաւորութիւն հեռագրով իմացուցեր են եղեր սուլթանի պալատի քարտուղարներէ մէկին»։

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՑ

Լէյպցիգ, յունվարի 8-ին

Գերմանիայում գոյութիւն ունեցող անթիւ ընկերութիւնների մէջ անկասկած «Գերմանական գիւղատնտեսական ընկերութիւնը» բռնում է առաջնակարգ տեղ։ Այս ընկերութիւնը հիմնվել է 1884 թւին և իր գոյութեան առաջին տարում ունէր միմիայն 550 անդամ, յաջորդ 85 թւին անդամների թիւը 550-ից բարձրացաւ 2,800-ի և այսպէս իւրաքանչիւր հետեւեալ տարում աւելացնելով իր անդամների թիւը և լայնացնելով իր ծրագրի ու գործունէութեան շրջանը, այսօր գիւղատնտեսական ընկերութիւնը հաշւում է 9350 անդամ, տարեկան 184,000 մարկ հաստատուն եկամուտով և մօտաւորապէս 50,000 մարկ կողմնակի մուտքով. իսկ ընկերութեան հիմնական դրամագլուխը և կարողութիւնը անցնում է կէս միլիոնից։

Մի հանգամանք սակայն արժանի է ուշադրութեան, որ ընդհանուր գերմանական գիւղատնտեսական ընկերութիւնը ոչ թէ միութիւն է Գերմանիայի բոլոր գիւղատնտեսական ընկերութիւնների, այլ դրա անդամները կազմում են Գերմանիայի ամենահարուստ կալուածատէրեր, ուսումնական անձնաւորութիւններ, կառավարչական բարձր պաշտօնեաներ և միւս բազմաթիւ գիւղատնտեսական ընկերութիւնների ունևոր ներկայացուցիչներ, իսկ ընկերութեան պրոտեկտօրն է ինքը գերմանական կայսրը, իսկ կայսրի եղբայր պրինց Հայնրիխը—ընկերութեան նախագահը։

Ընկերութեան այսպիսի կազմակերպութիւնը պարզ է, որ միջոց է տալիս գիւղատնտեսական այս ընկերութեանը իր գործունէութիւնը ամեն կողմով էլ ընդարձակել և արդիւնաւէտ դարձնել՝ մեծ մասամբ իր սեփական անդամների շահերի նկատմամբ։ Թէև ընկերութեան կանոնադրութիւնը ոչ մի կերպ չէ խանգարում նաև հասարակ գիւղացիներին ընկերութեան անդամ դառնալու, սակայն հէնց այն հանգամանքը, որ անդամավճարը 20 մարկ է, դժուարացնում է ոչ-ունևոր երկրագործին անդամակցելու և օգտվելու ընկերութեան առաւելութիւններից. իսկ դրանք կայանում են մեծ մասամբ հետեւեալներում. 1) ընկերութեան անդամները համեմատաբար էժան գնով ստանում են պտուղական սերմացու. 2) արուեստական պարարտանիւթեր. 3) պակասեցրած գնով լաւ երկրագործական գործիքներ և մեքենաներ. 4) լաւ անասնական ցեղերին պատկանող կենդանիներ (zuchtthiere). 5) պակաս տարիներում էժան գնով խոտ, վարսակ, ճակընդեղ և այլ անասնական կերակրամիջոցներ (Futtermittel). 6) տարեկան մի հարուստ գիւղատնտեսական ժողովածու (գիրք) և 7) իր անդամներին՝ գիւղատնտեսական ցուցահանդէսներին մասնակցելու և այցելելու էժանացրած տոմսեր։ Թէև ճիշդ է, որ տարեկան 20 մարկ այսքան առաւելութիւնների համար շատ չէ, բայց չէ՞ որ գերմանացի գիւղացին առանց այն էլ անդամ է իր տեղական գիւղական ընկերութեան (Rauernverein), դէպի որը ունի որոշ պարտականութիւններ, տալիս է անդամավճար և այդտեղից ստանում է իրան հարկաւոր նիւթերը։

Ընդհանուր գերմանական գիւղատնտեսական ընկերութիւնը ձեռնարկել է մի գործ, որի օգուտները սակայն ընդհանուր են ողջ երկրագործ ազգաբնակութեան համար, առանց բացառութեան։ Եւ այդ վերին աստիճանի օգտաբեր ձեռնարկութիւնն է «շրջող գիւղատնտեսական ցուցահանդէսները» (Wanderaussthellung), որոնք իրանց գոյութեամբ պարտական են այն մեծածախք և եռանդուն ջանքերին, որ գործ է դնում «գիւղատնտեսական ընկերութիւնը»։ 1885 թւից սկսած, իւրաքանչիւր տարի, գերմանական կենտրոնական քաղաքներից մինում 8—10 օր ժամանակով բացվում են այդ ցուցահանդէսները վերին աստիճանի բազմակողմանի և օրինակելի բովանդակութեամբ և դիրքով։ Անցեալ տարի մենք ներկայ էինք այդ ցուցահանդէսին Միւնխէնում։ Մենք մնացել էինք զարմացած թէ ինչպէս մի որ և է 20—25 օրում ընկերութիւնը կարողացել էր մի այդօրինակ հրաշալի ցուցահանդէս կազմել, ուր հանդէս էին դրված հազարաւոր երկրագործական անասուններ, գործիքներ, օրինակելի կաթնատներ, պարարտանիւթերի ամենահարուստ մի ժողովածու, երկրաբանական, ստատիստիկական և երկրագործութեանը ու գիւղատնտեսութեանը վերաբերեալ զանազան գիտական քարտէզներ, մօդելներ, ուսումնասիրութիւններ, աշխատութիւններ։ 8 օրվայ ընթացքում ցուցահանդէսը ունեցաւ 85 հազար վճարող այցելուներ, որոնցից միայն 4500 հոգին էին ընկերութեան անդամները, իսկ մնացեալը, գուցէ 80% միջին և և մանր գիւղատնտեսներ։

Այս տարի շրջող ցուցահանդէսը կայանալու է Բերլինում յունիսի 8-ից մինչև 15-ը։ Շատ հաւանական է, որ սա աւելի կատարեալ և հարուստ լինի, քան մինչև այժմ եղած 7 նոյնանման ցուցահանդէսները, որովհետև դա Պրուսիայի և կայսրութեան մայրաքաղաքում լինելով, շատ մասնակցողներ և այցելուներ կը գրաւի, քան թէ մի ուրիշ քաղաքում։

Ա. Աթմանսեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—«Standard» լրագիրը, խօսելով Իտալիայի դրութեան մասին, ասում է, որ իզուր կը լինէր պնդել այժմ, թէ Իտալիայի դրութիւնը երկիւղի առիթներ չէ տալիս։ Ընդհակառակն, այդ դրութիւնը շատ ծանր է, մանաւանդ որ Ումբէրտո թագաւորն ևս իր ժողովրդականութիւնը կորցրել է և պարլամենտական նիստերն ևս յետաձգված են։ Կրիսպի ամեն կողմից դժուարութիւններով է շրջապատված։ Թէ ինչ կերպ նա դուրս կը գայ այդ դժուարութիւններից և ինչպէս կը ծածկէ դէֆիցիտը—ոչ ոքին յայտնի չէ։

—Ուսանողական անկարգութիւնները Բրիւսէլի համալսարանում աւելի և աւելի սուր կերպարանք են առնում։ Այդ յուզմունքների պատճառով դասախօսութիւններն ընդհատված են համալսարանում։

—Լրագիրներին հեռագրում են, որ սերբիական թագաւորը դիտաւորութիւն ունի այցելել սուլթանին։

—Բելգրադից հաղորդում են հետեւեալը. «Ալեքսանդր թագաւորը, պատասխանելով ազատամիտ կուսակցութեան պատգամաւորութիւններին, որոնք եկել էին շնորհակալութիւն յայտնելու նախկին մինիստրներին ներումն շնորհելու համար, ասեց, որ նախ՝ ինքն ցանկանում է հաշտվել թագաւորական ընտանիքին հաւատարիմ ազատամիտների հետ, և երկրորդ՝ ինքն այն համոզման է եկել, որ արմատական մեղադրողները, ապրիլի յեղափոխութիւնից սկսած, իրանք աւելի ևս խախտում էին սահմանադրութիւնը, քան թէ մեղադրվածները։

—Բեռլինից «Հիւսիսային գործակալութեանը» հեռագրում են հետեւեալը. Կայսերական կանցլէրի մօտ եղած երէկվայ ճաշին կայսրը, խօսակցելով պատգամաւորների հետ, հաստատ յոյս յայտնեց, որ ազգասիրական զգացմունքը և պատասխանատւութեան գիտակցութիւնը չեն թոյլ տայ ռէյխստագին ռուս-առեւտրական դաշնագիրը մերժել և որ առեւտրական դաշնագրի հետ կապ ունեցող հարցերը անպատճառ բարեյաջող լուծումն են պահանջում։ Այդ պատճառով ռէյխստագը իրան համար յաւիտենական արձան կը կանգնեցնէ և կը գրաւէ գերմանական ժողովրդի մշտական շնորհակալութիւնը, եթէ ղեկավարվելով բացառապէս դէպի հայրենիքը ունեցած սիրով, նա կը հրաժարվի դաշնագրին հակառակ որ և է խորհրդածութիւններից։

—«Րէյտերի գործակալութեանը» Լօնդօնից հաղորդում են, որ պատշաճաւոր վարչութեան մէջ հեռագիր է ստացված Սիերրա-Լէօնէ նահանգապետից, որից երեւում է, որ տեղական զօրքերից բաղկացած ֆրանսիական զօրաբաժինը նոր ընդհարում է ունեցել բրիտանական ոստիկանութեան բաժնի հետ։ Հեռագիրը շատ կարճ է և չէ նշանակված ոչ ժամ, ոչ էլ թէ որտեղից է ուղարկված հեռագիրը։ Այդ հեռագրից երեւում է, որ երկու կողմիցն էլ սպանված են մի քանի մարդիկ։

—Յունվարի 11-ին, անգլիական գանձարանի կանցլէր Հարկուր՝ իր ընտրողներին ուղղած մի ճառում յայտարարեց, որ Բալֆուրի ասածներին հակառակ՝ իրլանդական ինքնավարութեան բիլլը դեռ ևս կորած չէ։ Ընդհակառակն, Հարկուրի խօսքերով, կառավարութիւնը դիտաւորութիւն ունի, չը նայելով լորդերի պալատի յուսահատ դիմադրութեանը, անցկացնել վերոյիշեալ բիլլը։ Բայց դրանից, կառավարութիւնը կը դիմի Անգլիայի ժողովրդին՝ թէ այդ օրինագծի առիթով, և թէ այն հիմնարկութեան առիթով, որը ազատամիտ կառավարութեան առաջարկած բիլլերը մերժում է, կրճատում է և ամեն կերպ արգելքներ է յարուցանում։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Լսում ենք, որ Մողնու ծխականները պատրաստվում են ներկայացնելու պ. Աբգար Յովհաննիսեանին և իր անբաժան ընկերակից իշխան Կ. Բէհբութեանին մի ուղերձ հետեւեալ կարճ, բայց ազդու բովանդակութեամբ. «Ոչ տեսանէք զԵգիպտոս»։ Այդ առիթով Թիֆլիսի կլուբում մի փառաւոր ճաշկերոյթ պիտի լինի։ Ընթերցման ժամանակ, ուղերձը բռնելու են պ.պ. Գէորգ Եսանգուլեան և Գէորգ Աքիմեան, իսկ կարդացողը կը լինի Պետրոս Սիմէօնեան, չաթիրի չորերով։

* * *

«Արևելք» լրագիրը իր գոյութեան 10-ամեակը լրանալու պատճառով, իր առաջին երեսի վրա, խոշոր տառերով, տպագրել է մի գովասանական ներբող սուլթան Համիդի հասցէին։

* * *

Ստատիստական թւերից երեւում է, որ Բերլինում իրանց աշխատանքով ապրողների կամ սեփական եկամուտ ունեցողների թիւը մօտաւորապէս 478,000 է եղել 1892 թւի ապրիլի 1-ից մինչև 1893 թւի ապրիլի 1-ը։ Դրանցից 53,846 հոգի տարեկան 3000 մարկից աւելի եկամուտ ունէին, բոլոր մնացածները աւելի պակաս ունէին. 275,000 հոգին աւելի պակաս եկամուտ են ունեցել կամ ոչ աւելի 1000 մարկից։ Հարկատուութեան եղանակը այնպէս է կարգաւորած, որ կառավարութիւնը շատ սակաւ եկամուտ ունեցող մարդկանցից ամենևին հարկ չէ առնում, քիչ շատ եկամուտ ունեցողներից թեթև հարկ է առնում, իսկ հարուստներից մեծ հարկեր է պահանջում։ Այն ժամանակ, երբ 3000 մարկից պակաս եկամուտ ունեցող 434,000 հոգին բոլորը միասին վճարում են մօտ $3^{1}/_{2}$ միլիոն, 43,846 հոգի հարուստները տարեկան վճարում են պետութեանը համարեա 17 միլիոն և համարեա նոյնքան էլ վճարում են քաղաքին։ Բերլինում միլիօնից աւելի ունեցող անձինքների թիւը 8 է և նրանցից իւրաքանչիւրը տարեկան վճարում է մօտ 150,000 մարկ (մօտ 70,000 րուբլի). 31 հոգի 500 հազարից մինչև մէկ միլիոն եկամուտ ունեն, 450 հոգի 100-ից մինչև 500 հազար եկամուտ ունեն։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 29 յունվարի։ Մարդատար գնացքների րէֆօրմի վերաբերեալ աշխատանքները աւարտված են։ Հարց է զարթեցրած մեծ կաբոտաժ հաստատել Սև և Բալտեան ծովերի մէջ։

ԲԵԼԳՐԱԴ, 29 յունվարի։ Մոսկվայի «Ս. Վ. Պէրլօվ» առեւտրական տանը, որը այստեղ թէյի առեւտուր է սկսել, շնորհված է թագաւորական տան հայթայթողի կոչումը։

ՊԱՐԻԶ, 29 յունվարի։ Տիմբուկտուի բերդապահ զօրքին և ազգաբնակութեանը պաշարեղէն մատակարարելը ապահովված է։ Կառավարութիւնը վճռեց անյապաղ կազմակերպել սուդանեան նետաձիգների 4-դ զօրաբաժինը։ Բօննիէ այդ արշաւանքն սկսեց, չը նայելով որ կառավարութիւնը դէմ էր դրան։—Սուդանի նահանգապետը տեղեկացնում է, որ Բօննիէի գնդի մի մասը, որը յունվարի 12-ին Տիմբուկտուից դուրս էր եկել թշնամու բանակը լրտեսելու համար՝ Բօննիէի ղեկավարութեամբ, քնած ժամանակ ենթարկվեց տուարէգների յանկարծակի յարձակմունքին։ Գնդի մէկ մասը Տիմբուկտու վերադարձաւ, բայց 9 օֆիցերներ, որոնց թւում և Բօննիէ, երկու եւրօպացի սերժանտներ և 58 զինւորներ տեղացիներից կորան։—Բանկի դիրեկտոր, նախկին պատգամաւոր բարօն Սուբէյրանին բանտ նստացրին՝ բանկի վարչութեան դէմ եղած գանգատների պատճառով։ Լսվում է, որ վճիռ է կայացել այդ բանկի գործունէութիւնը դադարեցնել։

ԲԵՐԼԻՆ, 29 յունվարի։ Ռուս-գերմանական դաշնագրի մասին իրանց կարծիքը յայտնելու համար վաճառականութեան աւագների կողմից գումարած վաճառականների և արդիւնաբերողների բազմամարդ ժողովը միաձայն վճիռ կայացրեց յօգուտ դաշնագրի և վճռեց միջնորդել ռէյխստագի առաջ, որ այդ դաշնագիրը հաստատվի։—Այսօր ի պատիւ ռուս դելեգատների ճաշ կար գերմանական դելեգատ Տիլմանի մօտ։ Ճաշին ներկայ էին 17 անձինք։ Վաղը ռուս դելեգատներն են ճաշ տալիս։—Ռուս-գերմանական առեւտրական դաշնագիրը այս րոպէիս է ստորագրված։ Դաշնագիրը 10 տարի ժամանակով է կապված։ Դաշնագիրը ոյժ է ստանում 1894 թւի մարտի 20-ից։

ՎԻԵՆՆԱ, 29 յունվարի։ Համայնական խորհրդում բուրգօմիստրը հարց զարթեցրեց կայսրի 40-ամեայ յոբելեանը յաւերժացնելու մասին՝ քաղաքային մի հոյակապ թանգարան շինելով։

ՄԱԴՐԻԴ, 29 յունվարի։ Կամպօսի հետ ունեցած տեսակցութեան ժամանակ Մարոկկոյի սուլթանը ընդունեց Սպանիայի բոլոր պահանջները։ Առաջարկում է, որ դրամական վարձատրութեան չափը որոշէ միջնորդ դատարանը։ Կամպօս բողոքեց օտար պետութիւնների միջամտութեան դէմ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 30 յունվարի։ Բալտեան ուղղափառ եղբայրութեան գոյութեան առաջին տասնամեակը լրանալու առիթով 1892 թւին, ս. սինօդի օբէր-պրօկուրօրը ներկայացրել է Բարձրագոյն հայեցողութեանը մի գրութիւն՝ եղբայրութեան պտղաբեր գործունէութեան մասին։ Թագաւոր կայսրը բարեհաճեց այդ գրութեան վրա մակագրել. «Շատ մխիթարական է և պատիւ է բերում եղբայրութեան նախագահին, անդամներին և գործիչներին. Աստուած տայ, որ այսուհետև էլ նոյն աջողութեամբ գնայ ուղղափառութեան գործը։»

ԿՐՕՆՇՏԱՏ, 30 յունվարի։ Զինւորական-ծովային դատարանը, քննելով «Русалка» զրահակիր նաւի կործաման վերաբերեալ գործը, այսօր առաւօտեան 7 ժամին հետեւեալ վճիռը կայացրեց. ծովապետ Բուրաչկին նկատողութիւն անել, իսկ «Туча» նաւի կապիտան Լուշկովին զրկել զինւորական նաւերի հրամանատարութիւնից։

ԲԵՐԼԻՆ, 30 յունվարի։ Մաքսային կօնֆէրէնցիայի ռուս դելեգատները այսօր երեկոյեան ճանապարհ են ընկնում դէպի Պետերբուրգ։

ՊԱՐԻԶ, 30 յունվարի։ Այսօր երեկոյեան բարօն Սուբէյրան, որը վատնել է 34 միլիօն և անշարժ կալուածների ընկերութեան դիրեկտոր Դօկլէրկ հարցաքննութեան ենթարկվեցին դատաստանական քննիչի մօտ և ուղարկվեցան Մազաս բանտը։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ

Յունվարի 28-ին

Լօդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ . .	93 ր.	30 կ.
Բերլինի վրա 100 մարկ — . .	45 ր.	$67^{1}/_{2}$ »
Պարիզի վրա 100 ֆրանկ — . .	36 »	$02^{1}/_{2}$ »
Ոսկի — — արժէ . .	7 »	48 »
Մաքսային կուպօններ — . .	149 »	25 »
Արծաթ — — — . .	— »	— »
Բօրսային դիսկօնտեր — . .	5 »	7 »
Պետ. բանկի 5% տոմս 1 շրջանի .	$103^{3}/_{8}$ »	— »
— — — — 2-րդ . .	$102^{7}/_{8}$ »	— »
— — — — 3-րդ . .	— »	— »
5% ոսկեայ րէնտա	160 »	— »
4% ոսկեայ փոխառութիւն. . . .	— »	— »
Արևելեան 5% փոխառ. 1-ին շրջ.	— »	— »
— — — 2-րդ —	$102^{1}/_{2}$ »	— »
— — — 3-րդ —	102 »	50 »
— — — 4-րդ —	— »	— »
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	241 »	75 »
— — երկրորդ —	226 »	— »
Պետական երկաթուղային րէնտա.	$102^{5}/_{8}$ »	— »
$4^{1}/_{2}$ րէնտա	— »	— »
4% ներքին փոխառութեան . . .	95 »	50 »
5% գրաւ. թղթ. ազն. կալ. բանկի	101 «	— »
Ազն. կալ. Պետ. բանկի խաղարկութ.		
Գրաւ. թղթ. — — .	190 »	25 »
$4^{1}/_{2}$% վիլյակ. գիւղ. հող. բանկի.	99 »	25 »
$4^{1}/_{2}$% գրաւական թղթեր կալուած.		
փոխ. կրեդիտ. ընկեր. մետալ. .	153 »	— »
— — — թղթադ. .	101 »	— »
Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտ.		
ընկերութեան օբլիգացիաները.	100 »	75 »
Մոսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ.	100 »	75 »
Օդեսայի — —	100 »	25 »
Թիֆլիսի — — .	98 »	25 »
Գրաւ. թղթ. Թիֆլիսի կալ. բանկի.	100 »	75 »
— — Քութայիսի — .	100 »	75 »

Ս. Պետերբուրգի բորսայի տրամադրութիւնը ամուր է։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչ՝ Մ. ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւնների։

Կ. Գ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9—$10^{1}/_{2}$ ժ. աչքի և նեարդային հ.

Դ. Դ. ՌՈՒԴԿՈՎՍԿԻ—$10^{1}/_{2}$—$11^{1}/_{2}$ ժ. ներքին, երեխաների և կանանց հ.

Ի. Ֆ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—$11^{1}/_{2}$—$12^{1}/_{2}$ ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և կրծքի հ.

Կին-բժիշկ ՏՈՒՐԲՈՎԻՉ—$12^{1}/_{2}$—1 ժ. կանանց հ.

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—$1^{1}/_{2}$ ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—6—7 ժ. Սիֆիլիսի և մէզի ուսեռական օրգանների հ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—7—$7^{1}/_{2}$ ժ.

Ի. Ե. ՖՐԱՆՑԻՈՒՍ—7—$7^{1}/_{2}$ ականջի, կոկորդի և քթի ու նեարդային հ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ։

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ քիմիական և խոշորացուցական հետազօտութիւններ է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն։

Վճար 50 կ.։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։ Հիւանդանոցումը ընդունվում են և ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ։ (№ 72)

ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ

Պետերբուրգի կայսերական համալսարանի գոյութեան

75 ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ

Տեղի կունենայ փետրվարի 8-ին, 3½ ժամին Թիֆլիսի կրուժոկի դահլիճում։

Ճաշի գինն է (շամպանիայով և այլ գինիներով, լիկերնեօրով, պունշով, այլ և հաշուելով երաժշտութիւնը, հեռագիրները և բոլոր ծախսերը) 7 րուբլի։

Պետերբուրգի համալսարանի և այլ բարձրագոյն դպրոցների նախկին պ. պ. ուսանողները կարող են ստանալ տոմսակներ 1) Ա. Ս. Ֆրէնկէլից (Սապերնայա փողոց, տ. կլիւչարէվի և Նահանգական դատարանում. 2) Իւ. Ն. Միլլիտինից (Գուդովիչի փողոց № 2). 3) Վ. Ն. Բօգօլօվսկուց (Սօլօլակ, տուն իշխան Երակ. Գրուզինսկու, 4) Ա. Յովհաննիսեանից (խմբագրութիւն „Արձագանքի"). 5) իշխան Վ. Ն. Չէրքէզօվից (Նօվայա ул. № 7), 6) Մ. Ի. Չէրնիկօվից (1-ին կլասիկան գիմնազիա), 7) „Кавказъ"-ի խմբագրատանը, 8) „Новое Обозрѣніе" լրագրի խմբագրատանը, 9) „Тифлисскій Листокъ" լրագրի խմբագրատանը և 10) կենտրոնական գրավաճառանոցում։

(№ 12) 1—3

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌՈՒՄՆ

(Առանց սակարկութեան)

ՓԵՏՐՎԱՐԻ 1-ից ՄԻՆՉԵՒ ՄԱՐՏԻ 1-ը

Եղբ. Գուլասպօվների մագազինում և պահեստում, Դվօրցօվայա փողոցի վրա, կալուածական բանկի տան մէջ և Սարաջեվի ու Ծովիանովի տան մէջ, „բակում":

Զանազան ապրանքներ։ կանանց և երեխաների կաստորի և յարդէ գլխարկներ 30 կոպէկից մինչև 1 ր., տղամարդկանց կաստորի գլխարկներ 1 ր. 25 կոպէկից սկսած և աւելի թանգ, վուալներ 20 կոպէկով, կրուժեվաներ, ժապաւէններ, ծաղիկներ, զգեստների և գլխարկների համար զուգսեր՝ արշինը 20 կոպէկով և աւելի թանգ, անձրևակալներ, հովանոցներ և ձեռնոցներ 20 կոպէկից, ժերսէ 1 րուբլուց սկսած և աւելի թանգ։ Եւ նոյնպէս մեծ ընտրութիւն մօդայիս և գալանտերէյնի ուրիշ ապրանքների էժան գներով, որի մէջ պատւելի հասարակութիւնը կը համոզվի՝ այցելելով մեր վաճառումին։

(№ 12) Յարգանքով՝ ԵՂԲ. ԳՈՒԼԱՍՊՕՎՆԵՐ 1—15

Կիրակի, փետրվարի 6-ին

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս Ի Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ր Ա Ն Ո Ւ Մ

տեղի կունենայ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՅՕԳՈՒՏ ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Տոմսակների գինն է՝ 2 ր. 10 կ. կարելի է ստանալ Թիֆլ. ժողովարանի շվէյցարից, և Ծատուրեանի լամպի մագազինում։ Սկիզբն է երեկոյեան 9 ժամին

(№ 12) 1—3

ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑՈՒ

„Հ Ա Յ Ո Ց Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն"

ռուսերէն նոր թարգմանութիւն

Մ կ ր տ ի չ Է մ ի ն ի

(Ծանօթութիւններով և յաւելուածներով)։ Գինն է 2 ր., ճանապարհածախսով 2 ր. 25 կ.։ Դիմելու է. Մ օ ս կ վ ա, Լազարեան Ճեմարանի դիւանատունը։ Թ ի Ֆ լ ի ս, կենտրոնական գրավաճառանոց։

(№ 12) 1—3

ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ ՆՈՐ ԲԱՑՎԱԾ ԴԵՂԱՏԱՆ ՊԱՀԵՍՏԻՍ ղեկը մեծացնելով, ընդունում եմ պատուէրներ ԴԵՂԵՐԻ և ԿՈՍՄԵՏԻԿԱՆԵՐԻ։ Դեղագործներին և բժիշկներին զիջում։

Դիմել՝ ЭРИВАНЬ, новый аптекарскій магазинъ Александра Никитича Акопьянцъ. ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

№ 15 (ե.) 9—10

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հայկական ներկայացումն — Բաժանորդագրութիւն 16.

Հինգշաբթի, փետրվարի 3-ին, հայ դերասանական խումբը կը ներկայացնէ՝

ԻՆ ՆՊԱՍՏ ՕՐ. ԱԽԱՇԵԱՆԻ

„ՀՈԳԻՈՎ ԱՂՔԱՏՆԵՐ"

Դրամա 4 գործ. հեղ. Պ օ տ է խ ի ն ի, թարգմ. Ս. Հախումեանի

Սկիզբն է ճիշդ 7½ ժամին։ Տեղերի գինը սովորական է։ 1—2

„ՂԱՅԹՄԱՋԱՆՑ ՄԻՔԵԼԸ"

Գ. ՔԱՀ. ՄԿՐՏՈՒՄԵԱՆԻ

(№ 12) Գինն է 8 կ.։ Ծախվում է կենտրոնական գրավաճառանոցում։ 1—4

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ գրասենեակում և կենտրոնական գրավաճառանոցում ծախվում են ընկերութեան 1893 թուին հրատարակած հետևեալ գրքերը.

Պատեր, Ս. Բալադեանի և Ա. Քալանթարի	20 կ.
Խօլերա, բժ. Վ. Արծրունու	5 »
Խարազի տղայ, Ս. Քամալեանի	40 »
Համրամատչելի բնախօսութիւն, Լունկեվիչի	1 ր. —
Փարւանի աղջիկը, Լերեսի	80 »
Խուն-Խոր, Յ. Ղազարեանցի	60 »
Էլգուջա, Ղազբեգի	45 »
Ջրըրոդ մոգը, Վան Դէյկի	5 »
Դրախտի ընտանիք, Խրիմեան Հայրիկի	50 »
Սիրաք և Սամուէլ, Խրիմեան Հայրիկի	50 »
Աստղաբաշխութիւն, Ֆլամմարիօնի	1 ր. —
Զրոյցներ հողի մասին	15 »

Ընկերութեան հասցէն է. Тифлисъ, Правленіе общества изданія армянскихъ книгъ.

(№ 3) 3—3

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԻՄԵՐԷԹԻ ՀԱՅՈՑ ՎԻՃԱԿԱՅԻՆ ԿՈՆՍԻՍՏՕՐԻԱՅԻ ատենի մէջ նշանակված է ԱՃՈՒՐԴ, 2-ին փետրվարի սոյն ամի, առանց կրկնաճրդի, կապալով տալու համար էջմիածնապատկան այգին Օրթաճալայի։

Անդամ կոնսիստորիայի՝ Գաբրիէլ քահ. Տէր-Գաբրիէլեանց 3—3

Նոյեմբերի 1-ից կը ստացվի ՊԱՍՏԵՕՐԻ ՍԻՍՏԵՄՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏԱԾ ԲՐՈՒՍՍԱՅԻ ԲՈԺՈԺԻ ՍՊԻՏԱԿ ՏԵՍԱԿԻ ՍԵՐՄԸ, որ արդէն յայտնի է ամբողջ Կովկասում և Պարսկաստանում իր յատկութիւններով և տուած առատ բերքովը։ Սերմը կը ստացվի ուղղակի յայտնի „Էկօնօմիտես" Ֆիրմայից։ Գնել ցանկացողները կարող են դիմել ԵՂԲ. ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆՆԵՐԻՆ, Բաթումում, Թիֆլիսում, Բագվում. Նուխում Աղա-Մուսա Մահմէդօվին.

Այս հասցէով. Бр. Мнацаканянцъ, Тифлисъ, կամ Баку, կամ Батумъ.

(ե. շ.) 19—32

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Հ. Յ. ՕՐԲԵԼԻ

Սօլօլակսկայա փողոց, սեփական տանը №№ 15—16

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻՆ

Առաւօտեան 8 ժամից մինչև 12 ժ. և երեկոյեան 4 ժամից մինչև 6 ժ.

Կիրակի և տօն օրերին առաւօտեան 8 ժամից մինչև 2 ժամ կէսօրից յետոյ։

(№ 145) 118—150

ԴԵՂԱԳՈՐԾ **Ա. Ս. ԱՐԻՍՏԱԿԵԱՆԻ** ՊԱՀԵՍՏ ԵՒ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ դեղերի, մորթին գեղեցկացնող և հոտաւէտ, նոյնպէս և առողջապահական նիւթերի և տնտեսական գործիքների, բացված է կուկիայում, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ, բժշկապետ Նաւասարդեանի առաջին մասն. Հիւանդանոցի տակ։

(№ 67) 61—100 (ե. շ.)

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ

ց31-ն Դեկտեմբերի 1893

Պ Ա Հ Ա Ն Ջ Ք	Թիֆլիսում	Բագուի և Բաթումի բաժն.	Ընդամենը
1. Դրամարկղ (առձեռն թղթադրամ)	180,537—69	140,528—46	321,066—15
2. Ընթացիկ հաշիւ Պետական Բանկ. բաժնում.	91,000 —	181,815 —	272,815 —
3. Զեղչ. (Disconto) մուրհ. երկու ստորագրութ.	3,306,781—17	1,158,851—59	4,465,632—76
4. Զեղչ. մուրհ. մի ստոր. ապահ. տոկոս. թղթ.	40,000 —	— —	40,000 —
5. Զեղչումն տոկոսաբեր թղթ., կտրօն. և այլն.	26,634—97	37,530—86	64,165—83
6. Փոխառութիւն գրաւականով՝			
ա) Պետութիւնից ապահ. տոկոսաբ. թղթերի.	1,094,672—38	548,765—48	1,643,437—86
բ) » ոչ ապահ. » »	634,470 —	20,365 —	654,835 —
գ) ապրանքների	59,044 —	106,650 —	165,694 —
դ) Ոսկւոյ և արծաթի	— —	44,906—35	44,906—35
7. Բանկի պատկանեալ տոկոսաբեր թղթեր.	749,728—80	68,731—22	818,460 02
8. Ոսկի և արտասահմանի փոխանակագրեր.	107,488—37	7,451—48	114,939—85
9. Թղթակիցներ՝			
ա) Նոցա հաշիւը (Loro)	15,853,281—04	— —	15,853,281—04
բ) Բանկի հաշիւը (Nostro)	12,774,093—60	— —	12,774,093—60
10. Բաժինների հաշիւը կենտր. վարչ. հետ	566,789—48	— —	566,789—48
կենտրոնական վարչութեան հաշիւը բաժինների հետ	— —	365,458—64	365,458—64
11. Գնումն և վաճ. արժեթղ. ըստ յանձնարար.	— —	— —	— —
12. Պայմանաժամն անցուցած փոխառութիւն.	11,839 —	4,320 —	16,159 —
13. Բողոքված մուրհակներ	13,960 —	— —	13,960 —
14. Ընթացիկ ծախսեր	57,756 14	34,965—54	92,721—68
15. Կահկարասիք և սկզբնական ծախսեր	3,496—07	2,762—40	6,258—47
16. Յետ ստացուելիք ծախսեր	10,103—45	2,093—77	12,197—22
17. Անշարժ կալուածք	— —	41,923—15	41,923—15
Ր. Ա.	35,581,676—16	2,767,118—94	38,348,795—10

Պ Ա Ր Տ Ք	Թիֆլիսում	Բագուի և Բաթումի բաժն.	Ընդամենը
1. Հիմնական դրամագլուխ	1,000,000 —	— —	1,000,000 —
2. Պահեստի դրամագլուխ	214,049—90	— —	214,049—90
3. Դրամական աւանդներ՝			
ա) Պայմանաժամով	3,456,446 —	668,306 —	4,124,752 —
բ) ց'Պահանջ	276,990 —	66,412 —	346,402 —
գ) Ընթացիկ հաշուով հասարակ	981,953—58	1,062,592—89	2,044,546—47
դ) » » պայմանաւոր	— —	186,056—27	186,056—27
4. Մասնաւոր հաշիւ պետ. բանկայի Թիֆլ. բաժն. ապահովված մուրհակներով	75,000 —	— —	75,000 —
5. Մասնաւոր ընթացիկ հաշիւ պետ. բանկի Թիֆլ. բաժն. ապահով. տոկոս. թղթերով	— —	— —	— —
6. Թղթակիցներ՝	— —	— —	— —
ա) Նոցա հաշիւը (Loro)	16,018,171—93	— —	16,018,171—93
բ) Բանկի հաշիւը (Nostro)	12,754,782—81	— —	12,754,782—81
7. Բաժինների հաշիւը կենտ. վարչութ. հետ.	— —	570,143—34	570,143—34
կենտրոն. վարչութ. հաշիւը բաժին. հետ.	426,045—91	— —	426,045—91
8. Բանկի բաժնետոմսերու անվճար կտրօնների բաշխը	5,967—42	— —	5,967—42
9. Չը վճարուած տոկոսներ, աւանդների, ընթացիկ հաշիւների և այլ գործողութեանց	92,622—89	49,181—83	141,804—72
10. Ստացուած տոկոսներ և յանձնարարականներ	211,476—87	118,667—57	330,114—44
11. Փոխանցիկ գումարներ	65,168—85	45,759—04	110,927—89
12. Բողոքված մուրհակները	— —	— —	— —
13. Արդիւնք 1891 թ.	— —	— —	— —
Ր. Ա.	35,581,676—16	2,767,118—94	38,348,795—10

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 31 Января 1894 г. Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.